٣٦٨

وراگرن یان :

مردەخۆرەکان

نەوزاد

منتدى إقرأ الثقافي
www.iqra.ahlamontada.com

برهان قانع

١٩٨٤

مردنو مردو خواردن له پیناوی نیشتماندا شانازی یه ..

خۆراگرتن یـان :

مردوخۆرەکان

برهان قانع

١٩٨٤

مردنو مردو خواردن له پیناوی نیشتماندا شانازی یه ..

- ئاناتول داروف بە روسی نوسیوێتیو کراوە بە فارسی ٠
- برهان قانع کردویە بە کوردی ٠
- چابخانەی (حوادث) بەغدا ٠
- چاپی یەکەم / ١٩٨٤ ٠

ئەوەی بەسەر ئەو شارەدا هات ، هەتـــا
هەتایـــە نمو نەی قارەما نەتـــیو گیا نـــی
خـــۆراگریو نیشتمان پەروەری خەڵکی
لینینـــگرادە ٠

ـ وەرگێڕ ـ

پێشکەش بەو کەسانە بێت :

کە لە رێگای گەل‌و نیشتمانەکەیانا خۆ
را ئەگرن‌و لە بەردەم دوژمن‌دا چـــۆک
دانادەن ٠٠

ـ برهان ـ
١٩٨٤

پێشەکی :

نیشتمان پەرستی کارێکی سادەو ئاسان نیە ، قوربانی دانو لەخۆ بوردن لە پێناوی نیشتماندا ئەرکی سەر شانی هەر هاو وڵاتیەکە •

ئەم کتێبە بچکۆلەی لەبەر دەستدایە بەسەرهاتی رۆڵی ئازایەتیو خۆڕاگری خەڵکی شاری لینینگرادتان بۆ ئەگێڕێتەوە ، کە چۆن لە کاتی دووەمین شەڕی جیهانیدا خۆیان لە رووی لەشکری داگیرکاری نازی یەکان راگرتو تا ئەو رادەی مێژوو بە سەرسامی یەوە بۆمان ئەگێڕێتەوە ، راوەستانو نیشتمانەکەیان نەدا بەدەست دوژمنەوە ، با ئەمەش نموونەی خۆراگریو فیداکاری بێ بۆ هەر هاو وڵاتیەکی ئێمەش •

مەبەست لە گۆڕینی ئەم کتێبەو چاپکردنی ئەوە نیە بە شانو باڵی کەسدا هەڵبدەین ، هەرچەند شایانی ئەوەشن •• بەڵام مەبەستی سەرەکی ئێمە ئەوەیە ئەو گیانی خۆراگریو نیشتمان پەرستی یەی خەڵکی لینینگراد بێتە سەر مەشقی گیانی خۆراگریو بەرگە گرتنی گەلەکەمان لە هەر بوارێکی مێژوویی تاڵو پڕ لە ناسۆردا •

نوسەری کتێبەکە « ئاناتۆڵ داروف » خۆی یەکێك بووە لەو مردو خۆرانەی کە لە شەڕەکەدا خۆراگر بـووە(١) • نووسـەر ، باسەکەی وەکو روداوێك ، یان بەسەرهاتێك بۆ گێڕاوینەتەوە بۆ ئەوەی دەوری ھاندەری خۆی ون نەکات ئێمەش ھەر بەو شێوەیە کردمان بە کوردی ھەرچەند لە چەند شوێنێکدا کورتە دەسکاری‌یـەکی کەممـان کردوە ئەویش نەك بەو رادەیە کار بکاتە سەر تێکدانی مەفھومی باسەکە یـان لە رەووشتی وەرگێڕان بچێتە دەرەوە •

نوسەر کتێبەکەی بە چوار بەش نوسیوە ، ئێمەش ھەر کردمان بە چوار بەشەوە •• بەڵام ھەندێك وشەمان گۆڕیوە بە وشەیەکی تـر ئەویش بۆ ئەوە بووە کە لە سەر زار سوكو ئاسان بێت •

ئێتر پێشەکی سوپاسی ھەمو ئەو خوێنەرە بەرێزانە ئەکەین کـە رێزی ھەمو بەرھەمێکی ئەدەبی بە رادەی شیاوی خۆی ئەگرن •

برھان قانـع

---

(١) پارچە نوسراوێك لە مۆزە خانەی (ئەرمیتاج)دا ئەلیت : لە سەرەتای برسێتی شارەکەدا مشك لە شارەکەدا نەما ھەمویان خوران •

بەشی یەکەم

قوناغی خۆ گورج کردنەوەو سەرەتای خۆراگرتن

قوناغی خۆ گورج کردنەوەو سەرەتای خـۆ راگرتن

کاتێك شەڕ دەستی پێکردو سپای ئەڵەمان ویستی شاری لینینگراد بگرێ ، خەڵکی شارەکە هەمو تێکڕا زانیان کە نیشتمان‌و شارەکەیـــان کەوتۆتە مەترسی‌گرتن‌و وێرانـکردنەوە ، بـۆ ئەوەی بـەرگری لەسەر شارەکەیان بکەن بە گورجی کەوتنە خۆ •

خەڵکی روسیە پێچەوانەی خەڵکەکانی ئەوروپای رۆژئاوا ، لەکاتی هەر جۆرە فیداکاری‌یەکدا ئەوەندە خـۆیان سەرقـاڵ ناکەن • • بـۆ بەرگرتن لەسەر پاراستنی شارەکەیان گەورەترین فیداکاری‌یان بەکار هێناوە •

ئەو خەڵکە هەمە جۆرەی ، جگە لەوە بە رەووشت نیشتمـــان پەروەرن ، ئەیانویست ئەوە بسەلمێنن کە ئەتوانن شارەکەیان بپارێزن‌و شیاوی ئەوەیە هەمیشە بە ئاوەدانی‌و خنجیلانەیی بمێنێتەوەو دانیشتوانی هەمیشە شانازی بە شارستانێتی‌و باری پێشکەوتنیەوە بکەن •

من[1] ، لەو باوەڕەدا بوم ئەگەر سپای ئەڵەمانیەکان لە دووەمین شەڕی جیهانیدا توانای گرتنی هەر شارێکی تریان هەبایە ، نەیان ئەتوانی ـ وەکو بە خۆیانا رائەبینی یان ئەیان ویست ـ بتوانن ئەو شارە بگرن .. مەگەر تا ئەو رادەی هەمو ژنو پیاوانی شارەکەیان سەرجەم بکوشتبایە .

دوای ئەوە شەڕەکە دەستی پێکرد ، من [2] قوتابی دانشگا بوم ، بە هۆی ئەوەوە تاقیکردنەوەمان تەواو بوبو توانیم بەشداری شەڕەکە بکەم .

لە سەرەتای پەلاماری ئەڵەمانەکانا بۆ سەر شارەکەمان ، فەرماندەی بەرگری شار پێی وتین :

« پێویستمان بە سەرباز گرتن نیە ، بەڵکو هەندێك خەڵکمان ئەوێت بۆ ئەوەی خەندەکێکی قووڵ بە هەر چوار دەوری شارەکەدا هەڵکەنن و دەوروبەری شارو شوێنە دەرکەوتووەکان هەمو بکەنە سەنگەر » .

وە پێی وتین کە ئەبێت :

« سەرەتای سەنگەرەکان تا رادەیەك لە شارەکەوە دور بێت ، دوای ئەوەش چەندان سەنگەری تر لە شوینە جوربەجورەکانا تا ئەگاتە شار یەك لە پشت یەکترەوە هەڵبکەندرێن .

(١) واتا نوسەری کتێبەکە ـ ئەناتول داروف ـ
(٢) هەمان نوسەری کتێبەکەیە ..

ـ وەرگیر ـ

ئێمە[3] دەستمان کرد بە سەنگەر هەڵکەندن ، کە ئەڵێم ئێمـــە ، مانای چـوار ملێون خەڵـکی دانیشتوانی شار [4] •• ئەمە جگە لـــەو کرێکارانەی لە کارخانەو فابریقە دەوڵەتی‌یەکانا کاریان ئەکرد ، جگە لەو هەمو ژنو پیاوە پەککەوتەو منالأنەی لە شارەکەدا بون •

قاضی‌ی دادگاو دادوەرو مامۆستای دانشگاو ژنە هونەر پیشەکانو••• بە کورتی تێکڕای دانیشتوان هەر لە گەورە ترین بەڕێـوەبەری دەزگاو دامەزراوەکانەوە تا بچوکترین کار گوزاری دەوڵەت لەگەڵ تێـــکڕای خەڵك دا ، هەمو ڕۆژ هەر لە بەیانی‌یەوە بە پاچو بێڵو قوڵنگەوە لە شار ئەهاتنە دەرەوەو تا ئێوارە لەو دەشتە خەریکی سەنگەر هەڵکەندن ئەبون •

کرێکاری ئاسایی ڕۆژانە هەشت سەعات کاریان ئەکرد لە ڕۆژێکدا ، بەڵام ئێمە[5] هەمو ڕۆژێك نزیکەی ١٧ سەعات کارمان ئەکرد • ژنـان لە پاش نیو سەعات ئیشکردن ـ یـان زیاتـر ـ لە سەنـگەرەکانا شەکەت ئەبون ، لە جیاتی پرچ شانە کردنو گوڵاو پژاندن بە سەرو لەشیانا هەمو پرچە کانیان بە جۆرێك پڕ بوبو لە خۆڵ کە بە ئاستەم ئەناسرانەوە• هەوای گەرمو تیشکی خۆرگەلێك لەو خەڵکە ئیشکەرانەی شپرزە کردبو • بەڵام کەس گوێ‌ی بە ماندو بونو گەرما نەئەدا •• چونکە ئامادە بون هەمـــو جوانی‌و خۆشی‌یەکیان بکەن بە قوربانی شارو نیشتمانەکەیان •

لەو کاتەدا ناوشار ئازوخەی تەواوی تیا بو ، هیشتا برسێتی دەستی پێ نەکرد بو ، خەڵك ئەوەندە بە شوێن

---

(٣) واتا خەلکی شاری لینینگراد •
(٤) لەو کاتەدا دانیشتوانی شارەکە چوار ملێون کەس بووە •
(٥) دیسان مەبەست خەلکی شارەکەیە •• ـ **وەرگیر** ـ

خۆراکدا نەئەگەڕان ، دەوڵەت فەرمانێکی دەرکردبو کە هەمو شت لەناو بەرن بۆ ئەوەی لە کاتی گرتنی شارەکەدا ــ لە لایەن ئەڵەمانەکانەوە ــ هیچ شتێك نەمێنێتو بکەوێتە دەست ئەڵەمانەکان •

ئەمە ، مەبەست ئەوە بو ئەگەر ئەڵەمانەکان هاتنە شارەکەوە نە سوتەمەنی یان دەست بکەوێو نە خۆراك •• ئەم فەرمانە دەقاندەق جیبەجی کرا •

لە دەورو بەری شار کێڵگەی پەتاتەی زۆری تیا بو ، لەو کاتەدا پەتاتەش پێگەیشتبو ؛ ئەگەر بەرێوەبەرانی شار چەن سەد کەسێکیان تەرخان کردبایە پەتاتەی کێڵگەکان کۆ بکەنەوەو لەناو شاردا هەماری بکەن بەو جۆرە برسێتی ئەوەندە خەڵکی نەئەکوشتو خەڵك بەو جۆرە لە برسانا شپرزە نە ئەبونو نە ئەمردن ••
بەرێوەبەرانی شار بیریان لە ئازوخەی چەند مانگی داهاتووی چوار ملێون خەڵکی شار نە ئەکردەوە ، فەرمانیان دا پەتاتەی کێڵگەکان هەموو لەناو بەرن بۆ ئەوەی ئەگەر شارەکە گیرا نەکەوێتە دەست لەشکری ئەڵەمان •

ئەگەر کەسێك بیبیستبایە کەوا چوار ملیۆن کەس خەڵکی ناوشار ــ جگە لە کرێکاری کارخانەو فابریقەکان کە چەکو تەقەمەنی‌یان دروست ئەکرد ــ هەمو لە سەنگەرەکان خەریکی پاچکارینو سەنگەری دژی‌تانگ دروست ئەکەن ، سەری سوڕ ئەما کە ئەمانە چۆنوە بە چی ئەژین ؟! چونکە لە کاتێکدا هەموو خەڵکی شار هەر لە بەیانی‌یەوە بچنە دەرەوە بۆ سەنگەر هەڵکەندنو ئێوارە بگەڕێنەوە بۆ ناو شارو هیچ

کارێکیان نەبێت بۆ دابین کردنی پێداویستی‌یەکانی ژیانیان •• ئەی گوایە بەچی ئەژین ؟!•

یەکێك لە هۆیە گرنگەکانی پاراستنی شار ـ کە لەو کاتەدا دروستیان کرد ـ خەندەکێکی قووڵ بوو بە هەر چوار دەوری شارەکەدا هەڵکەندرا بو ••

من ، لەو باوەڕەدا نیم لە هیچ سەردەمێکی مێژوودا خەندەکێکی بەو جۆرە فراوانو قووڵ بە دەوری هیچ شارێکدا هەڵکەندرا بێت • • تاقیکردنەوەش دەری خست کە ئەو خەندەکە کارێکی تەواو پێویستو بەجێ بو لەو کاتەدا ، چونکە کاتێك لەشکری ئەڵەمان هەموو سەنگەرەکانی دەورو بەری شاریان گرتو گەمارۆی شارەکەیان دا،هەرچەند هەوڵیان دا نەیانتوانی لەو خەندەکەوە بپەڕنەوە بۆ ناو شار •• ماوەی سێ ساڵ لەشکری ئەڵەمانەکان لەو بەری خەندەکەکەوە راوەستان ، تا ئەو کاتەی تێکشکانو دەر کران •

لەو خەندەکەدا لە جیاتی ئاو پڕ بوبو لە خوێن ، لەناو ئەو خەندەکەدا تەنیا مشتێك خاك نەمابو بە خوێنی پەلامار دەران ، یان داکۆکی کاران سور نەبوبێت •• یان نەبوبێت بە قوڕ •

ئەو شوێنەی من سەنگەرم تیا هەڵئەکەند لە نزیك گوندێکەوە بو ناوی « ریباتزکویە » بو ، ئەو دێیە لە کاتی شەڕدا بە تەواوی وێران بو •• بەڵام لەو کاتەدا کە ئێمە سەنگەرەکانمان هەڵ ئەکەند گوندێکی ئاوەدانو خنجیلانە بو •• ژمارەی ئەو خەڵکانەی هاتبون بۆ ئیشکردن ئەوەندە زۆر بون لەسەر ئیشەکە بە ئاسانی جێگامان نە ئەبۆوە • ئیتر

ئەوەمان نە ئەزانی ئەم هەمو خەڵکە لەو دەشتەدا کار ئەکەین چۆن هۆیەکانی تەندروستیو ژیان دابین بکەین •

ئێمە بۆ ئەوەی ئیشەکەمان دوا نەکەوێ شەوانە هەر لەوێ ئەماینەوەو نەئەڕۆیشتینەوە بۆ ناوشار، لە دورەوە دوکەڵی دوکەڵ کێشی کارخانەکانمان ئەدی •• شەوانە لەناو چاڵو سەنگەرەکانا ئەماینەوە ، ژیانی ئێمەش وەکو ژیانی سەربازەکانی ناو سەنگەری لێ هاتبوو ، هەر ئەوەندە جیا بوین کە ئێمە بێ چەك بوین •• بە ڕۆژدا ژنانو پیاوان پێکەوە کاریان ئەکرد ، شەوانەش هەر دەستە بە جیا لە سەنگەرەکانا ئەخەوتین •

لە سەرەتادا دوژمن پەلاماری نەداین ، بەڵام لە سەرەتای مانگی تەموزدا(٦) فڕۆکە شەڕکەرەکانی ئەڵەمان بە توندی پەلاماری سەنگەرەکانیان داین • من یەکەمجارم بو کە چاوم لە فروکەی شەڕکەرەوە بێت چۆن بۆمبا فڕێ ئەداتو شەڕ ئەکات •

هەر لەگەل هاتنی فڕۆکەکانی ئەڵەماندا تۆپە تەیارە شکێنەکانمان کەوتنە دەستڕێژو ئاگر بارانکردنی فڕۆکەکانو دایان گرتن •• ئێمەش وەکو جاران خۆمان لەناو سەنگەرەکانا مت کرد ، پۆلێك فڕۆکەی ئێمە لەگەڵ فڕۆکەکانی دوژمن لە ئاسماندا کەوتنە شەڕەوە ، بەڵام نەیانتوانی فڕۆکەکانی دوژمن دەر بکەنو دور یان بخەنەوە • فڕۆکەیەکی دوژمن هاتە سەر سەرمان ، هەرچەند لە لایەن تۆپە شەشیرەکانی ئێمەوە تەقەی لێ کرا نەگەڕایەوە ، شتێکی ڕەشی لە سەرمان بەردایەوە ، تمەس بۆمبا بو ، کەوتە ناو سەنگەرەکەی ئێمەوە •• چوار کەسی لێ کوشتینو چەند

---

(٦) بەرامبەر بە مانگی ژوئیە •

کەسێکیشی بریندار کرد •• کە ئەمەم دی ئینجا لە شەڕو لە ئازاری شەڕ تێگەیشتم •

سەر لە ئێوارەی هەمان ڕۆژ(٧) دەستەیەك فڕۆکەی تری ئەڵەمانیەکان هاتن ، بەڵام تۆپە فڕۆکە شکێنەکانمان ئەمجارە توانییان یەکێکیان لێ بخەنە خوارەوە ، دوای ڕویشتنی فڕۆکەکان کچە ئیشکەرەکانی نــاو سەنگەرەکان ڕایانکرد بۆ لای تۆپچییەکانمانو ئەملاو ئەولایان مــاچ ئەکردنو زۆر سوپاسیان کردن •

لە ڕۆژی سێیەمی مانگی تەموز بە دواوە مەترسییەکی زۆر کەوتە ئیشکردنەکەمانەوە ، چونکە ڕۆژ نەبو چەندان فڕۆکەی دوژمن نەیەتــە سەرمانو پەلامارمان نەدەنو چەندان ژنو پیاومان لێ نەکوژن •

ڕۆژێکیان شەمەندەفەرێك پڕ بو لە مناڵ لە شــاری لینینگرادەوە دەرچو ، بۆ ئەوەی مناڵەکان لە ئاگــری شەڕ دور بخاتەوە ، لەو کاتەدا پۆلێك فڕۆکەی دوژمن هاتنو شەمەندەفەرەکەیان بومبا باران کردو سوتاندیانو هەمو مناڵەکان کوژران ••

هەمو ڕۆژ ، ڕۆژی چەند جارێك فڕۆکەی دوژمن ئەهاتنە ســەر سەنگەرەکانو بە تایبەتی خەندەکەکەیان بومباران ئەکرد •• بەڵام هیچ پەلاماری شارەکەیان نە ئــەدا ، لە کاتێــکدا کە بــە ئاسانــی ئەیانتوانــی شارەکەش بومباران بکەنو هەموی وێران بکەن •

فڕۆکەکانی ئێمە نەیان ئەتوانی بەر لە فڕۆکەکانی دوژمن بگرن ،

(٧) هەمان سەرەتای مانگی تەموز ئەگرێتەوە ••

ئێمە نەمان ئەزانی بۆچی دوژمن سەنگەرەکانی ئێمە بومباران ئەکات‌و کەچی دەست لە سەربازگاکانی ناو شارو ئەو کارخانانەی چەك دروست ئەکەن ئەپارێزن •

لە دوای شەڕەکە ئەم هۆیە دەرکەوت کە ئەڵەمانیەکان ئەیانویست بێ ئەوەی شارەکە وێران کەن بیگرن‌و دەست بەسەر هەمو کارخانەکاندا بگرن • ئەڵەمانیەکان وایان دانابو کە بە لای کەمەوە تا روژی ١٥ی مانگی تشرینی یەکەمی ساڵی ١٩٤١ ئەبێت تەواوی شارەکانی ناوچەی ژوروو بگرن ، لەبەر ئەمە بو نەیان ئەویست شارەکە وێران بکەن ، بۆ ئەوەی کاتێك شارەکانیان گرت دەست بەسەر هەمو ئەو کەل‌وپەل‌و کارخانانەدا بگرن‌و تالآنی‌یەکانیان لەناو نەچن ، بە تایبەتی کە ئەیانزانی هەمو زێڕی پاشەکەوتەی وڵاتی سۆڤیەت لە شاری لینینگراددایە •

ئەو سەنگەرانەی کە ویستمان تـەواو بـون ، ئینجـا چـوین بـۆ شوێنێکی تر ، بۆ ئەوەی سەنگەری دژی تانگ هەڵکەنین • لەو کاتەدا نزیکەی هەشت سەد هەزار کەسێك خەریکی هەڵکەندنی خەندەکە قووڵە کە بون ، هیچ شارێکی تری ئەو وڵاتە خەندەکی بەو جۆرەیان بە دەورا نـەکێشرا بـو •

بەڵام لە کتێبە مێژووییەکاندا زۆر جار ئەوەم خویندۆ تەوە کە لە سەردەمی کۆندا بۆ پارێزگاری شارە گەورەکان چەندان خەندەکیان بـە دەوری شارەکاندا هەڵ ئەکەند بۆ ئەوەی دوژمن زەفەری پێ نەبات •

ئەو خەندەکە بە هۆی قووڵی‌و گەورەییەوە توانی رێگای هێرش‌و پەلاماری ئەڵەمانیەکان ببەستێت ، خەندەکەکە بازنگەیی نەبو ، هێلکەیی

نەبو ، چوار گۆشە نەبو ، لاکێشی نەبوو ••• بەڵکو وەکو پشتێنێك بو بەڵام بە شێوەی شکاوە •

سێ ریز سەنگەر لە پشتەوەی خەندەکەکە دروست کرابو ، بـــۆ ئەوەی ئەگەر ریــزی یــەکەمو دووەم گــیران ، ریزی سێــەم بتوانێت رێگری لە پەلاماری دوژمن بکات • بە جورێك خەندەکەکە هەڵکەندرابو ئەگەر دوژمن لە هەر شوێنێکی دا بیویستبایە پەلامار بدات ئەکەوتە بەر ئاگری دەستڕێژی سەنگەرە پاشکەوانەکان •

لە هەندێك شوێنی خەندەکەکەدا گڵۆپی تیشك هاوێژیان دانابــو کە ماوەیەکی زۆری لــە دوری خەندەکەکەوە رۆشــن ئــەکردەوە • • لێبرسراوان نەخشەی پاراستنی شارەکەیان بەر لە پەلاماری ئەڵەمانیەکان دانابو ، چونکە پێش بینی ئەوەیان کردبو ئەڵەمانیەکان پەلاماری شارەکە ئەدەن • هەر وەکو لە دوای شەڕەکە دەرکەوت کە نەخشەی پاراستنی سەرتاسەری وڵات هەر لە ساڵی ١٩٣٨ ەوە دانرابو ، واتا بە سێ ســاڵ بەر لە پەلاماری ئەڵەمانیەکان • لەو کاتەوە کە ئەڵەمانیا زۆری بۆ وڵاتی جیکوسلوفاکیا هێنابوو داوای ناوچەی « سودت »ی ئەکرد ، کە لە دوایدا بوو بە داوا کردنی تەواوی جیکوسلوفاکیا •

خەڵکی شار بە چەرخو مەکینەی گەورە خەندەکەکەی دەوری شاریان هەڵکەند • یەکێك لە کارخانەکانی شار بە پەلە ژمارەیەکی زۆر مەکینەی گەورەی گڵ هەڵکەندنی دروســت کردو خستیانــە ئیش • لە پشـــتی خەندەکەکەوە دیوارێکی گڵینی بەرین کە چوار مەترە بەرزاییەکەی بو دروستیان کرد • لەســەر دیوارەکەوە هەر ماوەیــەك چەندان سەنگەری پاشکەوانی بە زنجیرە تیا دروست کرابو •

له دوای دروستکردنی سەنگەرەکان تێکڕای خەڵك دەستیان کرد بە هەڵکەندنی خەندەکەکە، نزیکەی دوو ملیۆن ژنو پیاو لەو خەندەکەدا رۆژانە ئیشیان ئەکرد • گەلێك لەو ژنو پیاوانە لە کاتی ئیشکردنا بـــە بومبای ئەڵمانیەکان کوژران •• لە رۆژێکدا زیاتر لە ١٠٠ تا ٢٠٠ کەس بـە هـۆی بومبای فڕۆکـەی ئەڵمانیەکانـەوە ئەکوژرانو ژمارەیەکیش بریندار ئەبون •

لەو کاتەدا کە خەریکی کارکردن بوین وەکو نیشانەیەکی دیاری فڕۆکەکانی ئەڵمان وا بوین •• بە داخـەوە فڕۆکەکانی ئێمـە توانـای بەرگیری کردنی فڕۆکەکانی ئەڵمانیایان نەبو ••

دەوڵـەت ئاگادارینامەی چـاپ ئەکرد کـە گوایە تـا ئێستا هیـچ فڕۆکەیەکی ئەڵمان نەچۆتە ئاسمانی شارەکەوە ، ئەمە قسەیەکی راست بو چونکە جگە لەفڕۆکە هەواڵدزەکان هیچ فڕۆکەیەکی ئەڵمانی تا ئـەو کاتە نەچوبونە سەر شاری لینینگرادەوە • ئەمەش لەبەر ئەوە نەبو کـــە تۆپە دژی ئاسمانیەکانی ئێمە رێگایان نەئەدان بەڵکو هەر خۆیان خۆ بەخۆ نەیان ئەویست بچنە ئاسمانی شارەکەوە •

بەر لەوەی هێزەکانی دوژمن بگەنە دەوروبەری شار ئەوەندە لـــە کرێکارانو ئیشکەرەکانی ناو خەندەکەکە کوژران کە رەنگی خەندەکەکە ئەرخەوانی بوبو •• لەبەر ئەوەی ئەڵمانیەکان بە گورجی ئەهاتن ، ئێمە بۆمان نە ئەکرا وەکو چۆن ئەمانەوێ خەندەکەکە تەواو بکەین ، بەڵام توانیـــمان دوو لایەنـی شـار تـەواو کەینو رێـگای هاتوچـۆو هاتـنی ئەڵمانیەکان بگرین ••

روکارێکی تری شارەکە دەریا بو ، ئەوەیان پێویستی بە خەندەك نە ئەکرد ، کاتێك هێزی ئەڵەمانیەکان بەری رۆژ هەلاتی شارەکەیان گرت ، ئیتر ئیمە نەمانتوانی خەندەکی تیا هەڵکەنین .

هێزە داکوکی کارەکانی شار(٨) ، واتا هێزە بەرگریکارەکان ئاویان نەکردە خەندەکەکەوە ئەمەش لەبەر دوو هۆ بو :

یەکەم :

خەندەکەکە ماوەی شەست مەترە پان بو لە هەندێك شوێندا ئەگەیشتە هەشتا مەترە .. پڕ کردنی لە ئاو شتێکی ئاسان نەبو ، ئاوی روباری « نقا » کە بە ناو شاردا ئەرۆیشت بە سەر خەندەکەکەدا زاڵ نەئەبو . هەروەها لە دەریاشەوە پڕ نەئەکرا . لەبەر ئەمە ناچار ئەبون لە ئاوی خواردنەوەی ناو شارەکە خەندەکەکە پڕ بکەن ، کە ئەمەش کارێکی زۆر گران بو . چونکە خەڵکی شار بێ ئاو ئەبون لەو هاوینەدا جگە لە مەینەتی شەڕەکە دوچاری چەندان جۆر نەخۆشی ئەبوون .

دووەم :

لەبەر ئەوە بو ، ئەگەر پڕ بکرابایە لە ئاو دوژمن بە ئاسانی ئەیتوانی پردی بەسەردا ببەستێ‌و بەسەریا بپەڕێتەوە بۆ ناو شارەکە ..

---

(٨) ئەو هیزە گەلیانە بون کە بوبونە پشتیوانی هیزە سەربازی‌یەکان..

بەڵام پەڕینەوە لە خەندەکێکی بێ ئاو کارێکی زۆر گران بو •

دیوارەکانی خەندەکەکە وەکو کۆڵەکە وەستابون ، تەنانەت پشیلەش بە ئاسانی نەیئەتوانی بە سەریا سەرکەوێتە سەرەوە ، جگە لەوەش چەندان سەنگەری پاشکەوان کە بە سەر خەندەکەکەدا ئەیانڕوانی دروستکرا بون • بەو هۆیەوە سپای ئەڵمان توانایان نەبو پێ بخەنە ناو خەندەکەکەوە •

جگە لەو هۆیانەی لە سەرەوە باسکران ، دوای ئەوە کە گەمارۆدانی شارەکە درێژەی کێشاو زستان هاتە پێشەوە ئەو جار دەرکەوت کە ئاو نەکردنە خەندەکەکە کارێکی ئاقڵانە بو ، چونکە ئەگەر خەندەکەکە ئاوی تیا بوایە زستان ئەبوو بە سەهۆڵو بە ئاسانی دوژمن بە سەریا ئەپەڕینەوە بۆ ناو شار •

لەشکری ئەڵمان دوای ئەوە لە هەمو ناوچەکانی ئەوروپا سەرکەوت کاتێك بەو خەندەکە گەیشت نەیتوانی بڕوات • بە پێچەوانەی نەخشەی ئەڵمانیەکان پەلامارەکەیان بۆ سەر شاری لینینگرادو وەکو خۆیان ئەیانویست داگیر کردنی وەستا • لەگەل ئەوەشدا لە هەمو ناوچەکانی ترا سەرکەوتبون تەنانەت گەیشتبوونە روباری « ڤۆلگا »و پێیان نابوە شاری (تزاریت زین)ی کۆن کە لە دوایدا ناونرا « ستالینگراد » • بەڵام هەرچەند هەوڵی دا نەیتوانی بچێتە ناو شاری لینینگرادەوە •

لە کاتی هەڵکەندنی خەندەکەکەدا زۆر جار ئێسقانی مردو لە ژێر خاکەوە ئەدۆزرایەوە ، هاوڕێکانم ئەیانووت شاری «بطرس بورگ»(٩)

---

(٩) یان « پتربورگ » ••

لەسەر ئێسقانی ئەو کرێکارانە بونیات نراوە کە لە کاتی کردنەوەی شارەکەدا مردوون •

دوای ئەوەی پەلاماری گشتی ئەڵەمانیەکان دەستی پێکرد ، ئەمانووت ئێمەش ئەمرین و جارێکی تر لەسەر ئێسقانی ئێمە شارەکە بونیات ئەنرێتەوە •

سەرۆکی بنەماڵە ئاینی‌یەکان ، یان یەکێتی‌یە مەزهەبی‌یەکان ، چەندان نوسراویان بە دیوارو شوێنە گشتی‌یەکانا هەڵواسیبو کە نوسیبویان :

« ڕۆژی ڕاپەڕینە ، مەسیح لەسەر چیا بەرزەکان وەستاوە ، خۆتان بۆ پێشوازی مەسیح ئامادە بکەن ، تۆبە بکەن ، لە خوا بپاڕێنەوە بەڵکو خواوەند بتان بەخشێت » •

هەندێك جاریش ئاگاداری نامە بە ناوی سەرۆکی ئەنجومەنی شارەوە دەر ئەچو ، داوای لە خەڵك ئەکرد چاوەڕوانی سەرکەوتن بن •

خەیارو تەماتەو پەتاتەو نان و شەکرو چاو هەمو جۆرە ئازوخەیەك ـ تارادەیەك ـ لەو کاتەدا زۆر بو • بەڵام گۆشت نەبو ، یان ئەگەر هەبایە زۆر دەگمەن بوو • خەڵکی شار لە جیاتی گۆشت تەماتەو بیبەریان پێکەوە ئەبرژاندو ئەیانخوارد • تا کۆتایی مانگی تەموز نە هەست بە برسێتی ئەکراو نە بە کەمی ئازوخە لەناو شاردا •

لە سەرەتای مانگی ئابی ساڵی ١٩٤١ دا گۆشت زۆر نایاب بو ،

تەنانەت بە هیچ جۆرێكو لە هیچ لایـەكی شاردا دەسـت نەئەكەوت • دوای ئەوەش دەسەندەی نانی رۆژانەش كەم بۆوە ، بەڵام دانەوێڵە ـ بە تایبەتی ماشو نیسكو پەتاتە ـ هێشتا زۆر بو •

لە نیوەی یەكەمی مانگی ئابدا دانەوێڵەش بەرە بەرە كەم بۆوە ، بە جۆرێك لە كۆتایی ئابدا گەیشتە رادەیەك نە پەتاتەو نە تەماتەو نەماشو نە نیسكو نە هیچ جۆرە دانەوێڵەیەكی تر دەست نەئەكەوتن •

یەكێك لە مامۆستایانی دانشگا ـ ئەگەر چی بە تەمەن زۆر پیر بو خەریكی سەنگەر هەڵكەندن بو لەگەڵ ئێمەدا ، روژێك لە كۆتایی مانگی ئابدا ، كاتێك كە مەنجەڵێك نیسكێنەمان لێ نابـو خەریـكی نان خواردن بوین لەناو سەنگەرەكانا وتی :

« كوڕەكان ! نرخی ئەم نیسكێنەیە بزانن ، وەكـو من هەست ئەكەم ئەمە دوا نیسكێنەیەكە بیخۆین »

كـــە نیسك تـەواو بو ئینجـــا دەسەندەی نان بەشی نەئەكردینو تێرمان پێ نەئەخوارد ، ئیتر لەو رۆژە بەدواوە نیسكو ماشو هیچ جۆرە دانەوێڵەیەكی تر لە شاردا نەما تاكو لێ بنرێن •

یەكەمجار لە مانگی ئەیلولدا هەستم بە برسێتی كرد(١٠) ، خەڵكێكی زۆریش وەكو من برسی بونو بە شوێن خواردندا ئەگەڕان ، وتیـــان لە یەكێك لە شەقامەكانی شاردا هەمو جۆرە خواردنێك هەیە •• تەنانەت گۆشتی « گا » ئەفرۆشن • رۆیشتم بۆ شەقامەكە لە یەكێك لە دوكاندارە

---

(١٠) بە زمانی نوسەری كتیبەكەوە وتراوە •

کانم پرسی ئەویش وتی هەمو شتێکم هەیە بەڵام بە زێڕ ئەیفرۆشم ، وتـم ئەی بۆچی بە « ئەسکەناس »ی نافـروشی(١١) ؟ وتی « ئەسکەنـاس»ی روسی ، ئەویش وەکو « منات »ی تزاری‌یەکانی لێ دێـتو بەهـــای نامێنێت (١٢) .

لە یەکەمین شەڕی جیهانیدا هیچ کەس بیری لەوە نە ئەکردەوە کە « منات »ی تزاری هەرگیز دوچاوی نوشوستی ئەبێتو لە بازارەکانی ناو خۆو دەرەوەدا بەهای خۆی ئەدو ڕێنێ .. بەڵام لە دوایدا وای لێ هات کە بچوکترین ئەسکەناسیان بە (٥٠٠) پێنج سەد هـەزار « منـات » ئەچو .

من ، ئیتر لەو کاتەوە تێگەیشتم کە بازرگانو دوکاندارەکان لـــە دوا ڕۆژی ئەسکەناسی روسی ئەترسنو لەو باوەڕە دان ئەویش نرخی نامێنێت .

مامۆستایەکی دانشگاکەمان کە بیستی لە بازاڕی رەشـــدا پـارەی ئەسکەناسی روسی وەرناگیرێت وتی :

« من ، ئیتر نامەوێ بژیم ، بەڵام لەگەل ئەوەشدا
دڵنیاتان ئەکەم کە وڵاتەکەمان ئەم شـەڕە نادۆڕێـنێو
هەر سەرکەوتو ئەبێتو هەر سەر ئەکەوێت » .

لە سەرەتای مانـگی ئەیلولـدا برسێتیو پەلامـاری ئەڵەمانیەکـان

---

(١١) پارەی روسی ئەو سەردەمە بوە .. کە مامەڵەی پێکراوە .
(١٢) منات .. لە کاتی یەکەمین شەری جیهانیو بەر لە سەرکار لا چونی تزاری‌یەکان لە زوربەی بازارەکانی دەرەوەو ناو خۆدا بەهای نەما .

هەردوکیان بە یەکجارو لە هەمو لایەکەوە دەستیان پێکرد • هێزی زۆری دوژمن لە رۆژ ئاوای شارەوە زۆر بە توندی پەلاماری شارەکەی ئەدا •

ئەڵەمانیەکان ـ هەر چۆن بو ـ توانییان بە هۆی تانكو چەکی قورسو زرێپۆشەکانیانەوە ئەو سەنگەرانە بگرن کە لە دەرەوەی شار هەڵکەندرابون ، لە سەرەتاوە ویستیان پرد بەسەر خەندەکەکەی دەوری شاردا ببەستن ، بەڵام ئەو دەستە سەربازیانەی هاتبون بۆ بەستنی پردەکە هەمویان کوژران •

پاش چەند رۆژێك هەمو ئەو لاشە کوژراوە ئەڵەمانیانەی لەسەر خەندەکەکە کوژرابون بۆگەنیان کرد ، ئەڵەمانیەکان نەیان ئەتوانی لاشەی سەربازە کوژراوەکانیان لە خەندەکەکە دەر بکەنو بیان بەنەوە • دوای ئەوە لە بەستنی پرد دڵنیا بون کە بۆیان نابەسترێو توانای ئەمکارەیان نیە ، ئینجا ویستیان دیواری پشتیوانی خەندەکەکە بشکێنن ، بەڵام لە سەنگەرەکانی پشت خەندەکەکەوە درانە بەر دەسترێژو ژمارەیەکی زۆریان کوژراو زۆریان لێ بریندار بوو ئەوانی تریشیان هەڵاتنو پاشەکشەیان کرد •

لە کاتێکدا ئەڵەمانیەکان لە بەری رۆژئاوای شارەکەوە خەریکی خۆ رێکخستنو پەلاماردان بون ئێمەش لە لای رۆژهەڵاتەوە خەریکی هەڵکەندنی خەندەكو دروستکردنی سەنگەرو قایم کردنی دیواری سەر خەندەکەکە بوین • دوای ئەوە خەندەکەکە لە هەمو لایەکەوە هەڵکەندراو بە ئەندازەی پێویست تەواو بو ، ئەو کاتە خەڵکی شار هەموو دڵنیا بون کە ئیتر دوژمن ناتوانێت لەناکاو دزە بکاتو پەلاماریان بداتو زەفەریان پێ ببات •• ئەڵەمانیەکان زۆر جار تاکتیکی تازەیان بۆ پەلامار

بردن دائەناو ئەیانویست پەلاماری شارەکە بدەن‌و شارەکە داگیر کەن‌و دەست بەسەر هەمو ئەو کارخانەو فابریقەو دەزگاو دامەزراوە ئابوری‌یانەدا بگرن کە لە شارەکەدایە ، بەلاّم هەمو جار هەر تێک ئەشکانەوە •

لە دوەم رۆژی مانگی ئەیلولدا لەشکرێکی زۆری چەتربازی ئەلّەمانی لەناکاو لە پشت سەنگەرە بەرگری‌یەکانەوە دابەزین • بەلاّم بێ ئەوەی بتوانن هیچ رواڵەتێکی شەڕەکە بگۆڕن هەمویان کوژران • ئەلّەمانیەکان چونکە ـ بەر لەوە ـ چەند شوێنێکیان بە رێگای چەتربازی داگیر کردبو بەوە دەسخەڕۆ بون‌و ژمارەیەکی زۆر زەلامی موقەبایی‌و پلاستیکی‌یان بە چەتر لە پشتی سەنگەرەکانەوە دابەزان ، بۆ ئەوەی خەڵکی شارەکە بخلّەتێنن ، بەلاّم هێزە بەرگریکارەکان(١٣) هەلّنەخلّەتان • لە یەکەم پەلاماردا بۆ سەر چەتربازەکان هەمویان کوشتن •

دوای ئەوە ، ناوبەناو چەند جارێکی تر ئەلّەمانیەکان هێزی چەتر بازیان لە پشت سەنگەرەکانەوە دابەزاند • بەلاّم هێزە بەرگریکارەکان دەمودەس لە سەریان ئامادە ئەبون‌و لەناویان ئەبردن •

لە واقیعدا لە شەڕی [پولەندە ـ لهستان] مانگی ئەیلولی ساڵی ١٩٣٩ ـ ولە شەڕی فەرەنسە ـ لە مانگەکانی مایس‌و حوزیرانی ساڵی ١٩٤٠و شەڕی دورگەی کرت ساڵی ١٩٤١ ، هێزە چەتربازەکانی ئەلّەمان سودێکی زۆریان لە چەند پەلامار بردنێکی لەناکاوی دا وەر گرت‌و توانی‌یان بەو هۆیەوە هێزەکانی دوژمن لەناو بەرن ، بەلاّم ئەم تاقیکردنەوەیان بۆ گرتنی شارەکە بۆ نەچووە سەر •

---

(١٣) ئەو هیزە تیکەلاّوانە بون کە لە هیزی بەرگری میللی‌و سەربازەکان پێك هاتبون •

دوای ئەوە کە ئەڵەمانیەکان تێگەیشتن ناتوانن بە ڕێگای هێزە چەتر بازەکانیانەوە بچنە ناو شاری لینینگرادەوە جارێکی تر باری تاکتیکی شەڕیان گۆڕیو بە تەواوی ئەڵقەی گەمارۆدانەکەیان توند کرد ، بەو نیازەی تاکو لە ڕێگای نەبونی خۆراکو ئابڵۆقەی ئابوریو برسێتی‌یەوە خەڵکی شارو هێزە بەرگریکارەکانیان لەناو بەرن •

تا ڕوژی ٢٥ی مانگی ئەیلولی ساڵی ١٩٤١ ئیستگەی ڕێگای ئاسنی « مگا » مان بە دەستەوە بو ، لەوێوە بە ڕێگای ئاسن‌دا هاتوچۆمان ئەکردو پەیوەندیمان لەگەل ناوچەکانی تری وڵاتدا هەبو • بەڵام ڕوژی ٢٥ی مانگی ئەیلول ئەڵەمانیەکان پەلاماریان بردە سەر ئیستگەکەو داگیریان کردو هەمو پاسەوانەکانی ئیستگەکە کوژران • لەو کاتەوە ئیتر بە تەواوی ئەڵقەی گەمارۆدانەکەی شار توند تر بو • ئیتر لەو کاتە بە دواوە توانامان نەما هیچ جۆرە خۆراکێك لە دیوی دەرەوەی خەندەکەکەوە بهێنین بۆ ناو شارو بە تەواوی هەمو جۆرە پەیوەندی‌یەکی هاتوچۆ کردنمان لەگەل دەرەوەدا بچڕا •

لیژنەیەك بۆ سەرژماری ئازەوخەی ناو شارو سەرپەرشتی کردنی بەکار هێنانی ڕێك خرا ، کە یەکێك لە ئەندامەکانی ئەو لیژنەیە فەرماندەی بەرگری شارەکە بو ، ئەویتریان سەرۆکی شارەوانی بو لەگەل چەند کەسێکی ترا •••

ئەم لیژنەیە پاش سەردانی سایلۆکان بۆیان دەرکەوت کە چوار ملیۆن کەس لەناو شاردا هەیە تەنیا شەش هەزار تەن گەنمیش لە سایلۆو هەمارەکانی دەوڵەتدا هەیە •• واتا ئەگەر هەر یەك لە دانیشتوانی شار ڕۆژی نیو کیلۆ نان دەر بگرن ئەو کاتە بەشی تەنیا دوازدە ڕۆژی خۆراکی خەڵکی شارەکە ئەکات •

ئەگەر زیاد لەو رادەیە گەنم و خۆراك لە شارەکەدا هەبایە مەترسی برسێتی ئەوەندە نە ئەبو •• رەنگە بێ هەندیک کەس لە ماڵەوە هەندیک گەنم یان شەکرو چاو خۆراکی تریان هەبایە ، بەڵام ئەوە بە ئازوخەی شار دا نەئەنرا •

باری شەڕ لە هەمو بەرەگاکانی شەڕدا وەکو یەك خراپ بو ، چونکە ئەڵەمانیەکان زۆر بە گورجی سەرکەوتنیان بە دەست ئەهێنا • هەندێك لەو باوەڕەدا بون کە ئەڵەمانیەکان بەر لە تەواو بونی زستان هەمو شارەکانی تری وڵات ئەگرێت و لە لای خواروشەوە ئەگاتە روباری « ڤولگا » •

هەندێکی تریش لەو باوەڕەدا بون ـ کە هەر چۆن بێت ـ هەندێك لە شارە گەورەکان خۆیان رائەگرن ، بەڵام زوربەی خەڵك بە تەواوی لەو باوەڕەدا بون کە هەرگیز ئەڵەمانیەکان ناتوانن گەمارۆدانەکەی شاری لینینگراد بشکێنن • هەندێکیش تا رادەیەك گەشبین بون ئەیانووت لەم بەهارەدا کە بەفرو سەهۆڵەکان توانەوە دەوڵەت شارەکەمان لە گەمارۆدانی دۆژمن رزگار ئەکات •

لەو کاتەدا ژمارەی دانیشتوانی شار چوار ملیۆن کەس بو ، هەر بۆ ماوەی (٩) نۆ مانگ شەش سەد هەزار تەن گەنمی پێویست بو ، تاکو دەوڵەت ئەتوانێ ئەو گەمارۆدانە بشکێنێ •• ئەگەر لە ماوەی نۆ مانگدا هەر یەکێك لە دانیشتوان رۆژی نیو کیلۆ نانی پێ بدرابایە ئەبوا پێنج سەدو چل هەزار تەن گەنم هەبایە ئینجا بەشی ئەکرد •• لە هەمارەکانی

دەوڵەت دا جگە لەو شەش هەزار تەنە گەنمە هیچ جۆرە دانەوێڵەیەك یان شەکرو چا یان هیچ جۆرە خۆراکێکی تر نە لە سایلۆکانی دەولەتو نە لە بازارەکاندا نەبو •

لە مانگی ئەیلول بە دواوە جگە لە نانی وشکی هیچ جۆرە خواردەمەنیەکی تر نەما •• ئەگەر لە کاتی خۆیا هەمان پەتاتەو ماشو، نۆكو نیسکەی ناوچەکانی دەوروبەری شار کۆ بکرابانەوەو بەریكو پێکی دابەش کرابانایە بەرگیری لە برسا مردنی سێ ملیۆنو شەش سەد هەزار کەسی خەڵکی شارەکە ئەکرد •• ئیتر بەو جۆرە نە ئەبو کە لە سەر ژماری چوار ملیۆن کەس دانیشتوان سێ ملیۆنو نیویان لە سەرماناو لە برسانا بمرن • گوناحی ئەمەش لە ئەستۆی لێپرسراوانی ئەو سەردەمەی شار بوو کە چارەنوسی ئەم خەڵکەیان دایە دەست سروشت •

دوای ئەوەی سەرژماری هەمو ئازوخەی شارەکە کرا ، بڕیار درا هەر کەسێك رۆژی (١٥٠) سەدو پەنجا گرام نانیان بدرێتێ • لەبەر ئەوەی لەناو شاردا هیچ جۆرە خواردەمەنیەکی تر نەبو ، خەڵکی ناچار بون بەو سەدو پەنجا گرامە نانە قنیاتیان بکردبایە •• تا ئەو کاتەی خەڵك بە هیوای ئەوە بون خواردەمەنی تریان دەست بکەوێت ، مەترسی ئەوەندە نەبو • بەڵام کە دڵنیا بون رۆژی لە سەدو پەنجا گرام نان زیاتر هیچ خۆراکێك بە دەست ناکەوێت ئینجا ترسان • تەنانەت ئەو کەسانەی لەبەر قەڵەوی دوچاری نەخۆشی فشاری خوێن بوبونو تەنیا رێگای چاك بوونەوەیان پارێز کردنو برسێتی بو ئەوەندە برسیان بوبو هەمو دوچاری نەخۆشی برسێتی بوبون •

ئێمه ئەوکاتە نەمان ئەزانی ئەو سەدو پەنجا گرامە نانە ئەبێتە سـەد گرامو ئینجا ئەبێتە حەفتاو پێنجو دوا جار ئەبێتە پەنجا گرامو تاکــو بـە یەکجاری نامێنێ •• وردە وردە دەنگوباس لە شـاردا بـڵاو بـۆوە کـە دەسەندەی رۆژانەی نان لەو رادەی ئێستا کەمتر ئەبێتەوە ، خەڵـك بـە گورجی باوەڕیان بەم جۆرە هەواڵانە ئەکرد ، چونکە زەمینـەی باوەڕ کردن بە کەمبوونەوەی دەسەندەی نان زۆر لەبـار بـو • رۆژی دوایی دەسەندەی نانی رۆژانە بوو بە سـەد گـرام •• بۆ ئەوەی خەڵـك ورە بەرنەدەنو خۆ راگر بن لێپرسراوانی شار ئەوەیان راگەیاند کە لە دوا رۆژدا دەسەندەی نان لەم رادەی ئێستا کەمتر ئەبێتەوە •

ئەمە لەو کاتەدا بو کە یەکەمجار هەوری پایز بەری ئاسمانی گرت • لەو کاتەدا هێشتا رۆژنامەکانی ناو شار دەرئەچوو(١٤) ، چونکە دەزگـای کارەبا کاری ئەکردو رادیوش هەبو •• خەڵك بە هۆی رادیۆوە ئاگاداری هەمو هەواڵێکی ناو شارەکە ئەبـو ، بە تایبەتـی هەواڵـی کەمبونـەوەی دەسەندەی نانی رۆژانە کە لە هەمو شت زیاتر باس ئەکراو ئەهمیەتی ژیانی هەبو • یان لە رۆژنامە کانا ئەیانخوێندەوە •• مەسـەلەی کەمبونـەوەی دەسەندەی رۆژانەی نان کارێکی زۆری کردە سەر گیانی خۆراگریانەی خەڵك •

لەو باوەڕەدا نیم تا ئەو رۆژە خەڵك دەستیان بە خواردنی گۆشتـی گیانلەبەرە حەرامەکان کردبێت وەکو : کەرو سەگو پشیلەو •••• بەڵام کە دەسەندەی نان بو بە سەد گرام لە رۆژێکدا خواردنی سەگو پشیلەو

---

(١٤) لەو کاتەدا بەهۆی باری شەڕەکەوە تەنیا دوو رۆژ نامەی بچوك لـە قەوارەی دەفتەری بەرباخەڵدا دەر ئەچون •

گیانلەبەرە حەرامەکانی تر شان بەشانی ئەو کەمبونەوەیە دەستی پێکرد • نەك زوربەی خەڵك بەڵکو تەواوی خەڵك بە زۆری هەر بیریان لە خواردن ئەکردەوە •

زۆر جار بیرم لە رابوردو کاتی ئاسایی ژیان ئەکردەوە کە چۆن لە چێشتخانەیماڵەوە کاتێك مناڵ بوم دایکم چەندان جۆر خواردنی بۆ دا ئەنام‌و منیش بیانووم ئەگرت •• یان نەختێك گۆشت‌و پەتاتەو ماشم ئەخواردو ئەرۆیشتم ••

لە بیرم دێت زۆر جار دایکم گلەیی لای دراوسیکانمان ئەکرد ئەیووت « [ئاناتول] خواردنی پێ ناخورێت ئەترسم لەم شت نەخواردنەی دوچاری نەخوشیەك بێت » •

تا ئەو رۆژەی کارەبا ئیشی ئەکرد رادیۆ هەبو ، ئاگاداری هەواڵە کانی ناو خۆو دەرەوە بوین ، روژنامە هەبو ، خەڵکی بەهۆی رادیۆو رۆژنامەوە لە هەواڵی شەڕ ئەگەیشتن‌و باسی شەڕیان بۆ یەکتر ئەگێڕا یەوە • هەر لەو رۆژانەدا بە هۆی نەبونی کەرەسەی سوتەمەنییەوە دەزگاکانی کارەبا لە کار کەوتن‌و کارەبا وەستا • رادیۆ لە کار کەوت ، ئیتر رۆژنامە دەرنەچو ، هیچ جۆرە هەواڵێکی شەڕمان لە هیچ لایەکەوە پێ نەئەگەیشت • ئەگەر ئێمە لە هەواڵی بەرەگاکانی تری شەڕ ئاگادار بوینایە یەکجار ئەوەندە نەئەترساین •• چونکە مرۆڤ هەرچەند برسی بێت ئەگەر ئاگاداری هەواڵی ناوخۆی ، خۆی‌و دەرەوەو ، وڵاتەکەی خۆی بێت ئەوەندە ورەی دانائەبەزێ‌و ورەبەرنادا •

بـۆ نمونـه :

ئەگەر کارەبامان هەبایەو رادیۆ کاری بکردایە هەواڵی ئەوەمـان ئەزانی کاتێك ئەڵەمانیەکان پەلاماری وڵاتەکەیان داین دەوڵەتی ئینگلیـز بڕیاری داوە لە ڕێگای زوروی ئەوروپاوە ئازوخەو چەکو هەمو چـۆرە مەکینەیەك بۆ روسیا بنێرێت • وە لە ڕێگای بەندەری « مورمانسك »ەوە کە کەوتۆتە لای زورووی وڵاتەوە پێمان ئەگات • ئەگەر هەواڵی ئەوەمان بزانیبایە کە یەکەمین کاروانی کەشتی ئینگلیزەکان لە زورووی ئەوروپاوە هـاتووەو گەیشتۆتە بەندەری « مورمانسك » ئێمـــەش خۆ راگرترو ورە بەرز تر ئەبوینو هیوامان بە دوا ڕۆژمان گەش **تر ئەبو** •

ئێمە لە سەرەتای شەڕەکەدا ئەوەمان بیستبوو کە دەوڵەتی ئینـگلیز یارمەتمان ئەدات ، بەڵام دەزگا راگەیاندنەکانی خۆمان ئەوەندە بە خراپ باسی دەوڵەتە سەرمایەدارییەکانیان کردبو کە بڕوامان نەئەکرد دەوڵەتێکی سەرمایەداری وەکو ئینگلیز راستمان لەگەلا بکاتو یارمەتمان بدات •

ئەگەرچی لە یەکەمین شەڕی جیهانیدا ، دەوڵەتەکانـی فەرەنسـەو بەریتانیا یارمەتی روسـیایان دا ، بەڵام لـەو کـاتەدا روسـیا دەوڵەتێکـی ئیمپەراتوریو سەرمایەداری بو نەك وەکو ئیستا دەوڵەتێکی سوشیالیتی •

ئەوانەی خاوەنی تاقیکردنەوە بون ئەیانوت : « مەبەستی ئینگلیزەکان لەمەدا ـ گوایە یارمەتی روسیا ئـەدەن ـ تەنیا بۆ کات بردنە سەرە » •

بەو جۆرەی کە فەرەنسە لە ماوەی چەند هەفتەیەکدا لەناو چـو ، روسیەش هەر بەو جۆرە لە ماوەیەکی کەمدا لەناو بچێتو دوایی بڵێن :

« تاكو ئێمە کەلوپەلو ئازوخەو چەكو تەقەمەنیمان
لەسەر کەشتی‌یەکان بار کرد شەڕەکە تەواو بو ، چونکە
ئەوانە وا ئەزانن کە روسیا وەکو فەرەنسە وایە لـــە
ماوەی شەش هەفتەدا لەناو بچێت » ئیتر ئەوە نازانن کە
خەڵکی ئێمە خەڵکێکی خـاوەن تاقیکردنـەوەو خـــۆ
راگرن •

ئێمەش کە تاقیکردنەوەمان کەمبو ، نەمان ئەزانی چۆن بیر بکەینەوە ، بەڵام ئەگەر بمان زانیبایە دەوڵەتی بەریتانیا کاروانی دەریایی ناردوە بـۆ بەندەری « مورمانسك » و خەریکی داگرتنیەن •• هێوامان بـەرز تـر ئەبۆوە •

یەکێکی تر لەو روداوە گرنگانەی کە ئێمە ئاگادار نەبوین ئەوە بو دەوڵەتی ئەمەریکا تێکەڵاوی شەڕەکە بوبو • دەوڵەتی ئەمەریکا لە مانگی کانـونی یەکەمـی ساڵی ١٩٤١ دا لـە دوای پەلامـاردانـی بەنـــدەری « پیرل‌هاربور » لە لایەن ژاپۆنەوە لە ئوقیانووسـی ئارامداو نوقم کردنی چەندان کەشتی ئەمەریکایی لەو بەندەرەدا تێکەڵاوی شەڕەکە بوبو •

ئێمە ئەمانزانی لە یەکەمین جەنگی جیهانیدا چونی ئەمەریکا بۆ ناو شەڕەکە بوو بە هۆی بە خێرایی سەرکەوتنی بەرەی هاو کارەکـان •• ئەگەر ئێمە بەو هەواڵەمان بزانیبایە ئەمانزانی شەڕی نێـوان ئەمەریکـاو ژاپۆن بە مانا هاریکاریکردنە لەگەل ئێمەدا ، وە ئەم هاریکاری‌یە دەورێکی کاریگەرانەی ئەبێت لەبەر ئەوەی ئەمەریکاو ئینگلیـز هێـزی دەریایـی زۆریان هەبو •

ئەمرۆکە(١٥) من پیاوێکی ئیختیارمو چومەتە ساڵەوە ئاگام لە باری جۆنێتی دەرەوە ـ واتا دەرەوەی ولات ـ هەیە ، ئەوە ئەزانم کە لەو کاتەدا دەولەتی ئەمەریکاو ئینگلیز هەرچەند هێزی دەریاییان زۆر بەهێز بـۆ نەیان ئەتوانی هێزەکانی خۆیان بگەیەننە دەریای « بالتیك »و شارەکەمان لەو گەمارۆدانە رزگار بکەن ، چونکە شارەکەمان کەوتۆتە کەناری دەریای « بالتیك »و رۆژهەلاتی دەریاکەوە ٠

بەلام لەو کاتەدا هەر بە بیستنی هەوالی چونە ناو شەڕی ئەمەریکاوە هیوایەکی بەرزمان بە دوارۆژ پەیدا کرد ٠

کاتێك دەسەندەی نان گەیشتە رۆژی (٧٥) حەفتـاو پێنـج گـرام سەرمای زستانی ١٩٤١ یش دەستی پێکرد ، بەر لەوەی سەرما زۆر بێت خەلکی شار هەمو دارو درەختەکانی نزیك شاریان سوتاندبو ، بە جۆرێك کە لە کاتی سەرماکەدا خەلك هیچ جۆرە سوتەمەنی یەکیان نەبو ٠ خەلکی بە ناچاری و لەبەر سەرما دەستیان کرد بە سوتاندنی دەرگـاو پەنجەرەو کەرەسەی تەختەی ناو مالو ٠٠٠ لەو کاتەدا بە هۆی سەرماو برسێتییەوە خەلك ئەمردن(١٦) ٠

---

(١٥) کاتی نوسینی کتێبەکەیە ، وا دەر ئەکەوێ ماوەیەك دوای شەڕەکە ئەم کتێبە نوسراوەتەوە ٠

(١٦) کاتی سەرەتای وەرزی ، مردنی خەلکە لەبەر سەرماو برسێتی ٠٠

بەر لەوەی هەمو هۆیەکانی رۆشنی لەناو بچن شەقامەکانی ناو شار وەکو شەوی شەڕیان لێ هاتبو ، بەڵام لە زوری ماڵەکاندا کەم تا زۆر و لە هەندێک ماڵدا چرا دائەگرسا ،

لە زستانی ساڵەکانی ٤١ ـ ١٩٤٢ دا هەموو ماڵەکانی شار بێ چرا کەوتن و شەوانە بە تاریکی دائەنیشتن ، ئەوانەی توانایان هەبو لە ماڵ ئەچونە دەرەوە بۆ ئەوەی دەسەندەی نانی رۆژانە یان وەر بگرن،ئەوانەش کە توانای چونە دەرەوەیان نەمابو لە جێگای خۆیانا ئەمانەوە تا وەکو لە برسانا ئەمردن •

هەمو دوکان و کارخانەو فابریقەو دەزگاو دامەزراوەکانی دەوڵەت داخرا بون ، چونکە برسێتی ماوەی ئەوەی نەئەدا کەسێک بتوانێت بە کارێکەوە خەرێک بێت و کارێک بکات •

هەرکەس لە شار بۆ خۆی ئەژیاو هەوڵی ئەوەی ئەدا لە سەرماو برسێتی دا نەمرێت ، سەر شەقامەکان خامۆش بون ، شوێنە گشتی‌یەکان بێ ناز بون ، ئەو کەسانەی لەسەر روخی شەقامەکان لە سەرما یان لە برسانا ئەمردن کەسێک بە هاناو هاواریانەوە نە ئەچۆ •• هەرکەس لە دانیشتوانی شار دو ئەرکی گەورەی لە ئەستۆدا بو ، یەکەم خۆی بەخێو بکات و دووەم شان بە شانی ئەو خۆ بەخێو کردنەش ئەرکی نیشتمانی و پاراستنی شارەکە بەرێوە بات •

زوربەی ئەو کەسانەی لە زورەکانا ئەمردن ، ژن یان پیاو هەریەکە لە سەر پارچە قاقەزێک شتێکیان ئەنووسی بۆ ئەوەی دوارۆژ یان نەوەی داهاتوویان لێیان تێ بگەن •

هەرکەس لە ماڵ ئەهاتە دەرەوە حەزی ئەکرد بمرێت‌و ئیتر نەگەڕێتەوە بۆ ماڵەوە ، خەڵکی حەزیان ئەکرد لە دەرەوە لەبەر روناکی دا بمرن نەك لە ژورەوە لەبەر تاریکی دا بژین •• ژیان ئەو بەها پیرۆزەی نەمابو کە مرۆڤ بۆی تێ بکۆشێ ••

شەقامەکانی شار لە زستانی ٤١ ـ ١٩٤٢ دا مردوورێژ کرابو ، لە ١٥ رۆژی یەکەمی مانگی کانونی دووەمی ساڵی ١٩٤٢ دا هەر رۆژەی پازدە هەزار کەس‌و لە پازدە رۆژی دووەمدا هەر رۆژەی (٣٠) سی‌ی هەزار کەس لەبەر سەرماو برسێتی‌و نەخۆشی ئەمردن • لاشەی ئەو سی‌ی هەزارەی ئەمرۆکە لە دەرەوەی ماڵەکان‌و لەسەر شەقامەکان ئەمردن هەروەکو خۆیان ئەمانەوەو رۆژی دواتر ، واتا بۆ سبەینێ (٣٠) سی‌ی هەزاری تر ئەمردن بە سەریانا •

لاشەی مردوەکان وەکو پەڵەیەکی رەش لەسەر روخی شەقامەکان ئەمانەوە •• تاکو بەفر ئەباری‌و دای ئەپۆشین •• دوای ئەوە چینێکی تر سەر لەنوێ لەسەر بەفرەکە ئەمردو • هیچ کەس بیری لەوە نەئەکردەوە لاشەی مردوەکان کۆ بکاتەوەو بیان باتە دەرەوەی شارو بیان شارێتەوە چونکە کەس توانای ئەمکارەی نەبو •

هیچ کەس بیری لەوە نەئەکردەوە کە بەهار هات‌و هەوا گەرمی کرد ، بەفرو سەهۆڵەکان توانەوە ئەم سەدان هەزار لاشەی مردوەو ـ بگرە زیاتریش ـ چۆن بۆگەن ئەکات‌و ئەبێتە هۆی بڵاو بونەوەی هەزاران جۆر نەخۆشی ، لەبەر ئەوەی کەس هیوای ئەوەی نەمابو تاکو بەهار دایەت بژی‌و نەمرێ لەسەرماو لە برسانا •

روداوێکی سەیر :

ڕۆژێك بە سەر شەقامێکدا ئەڕۆیشتم ، دوو کابرای بە ساڵا چوی ئیختیارم دی لە کەناری شەقامەکە دانیشتبون‌و هەر یەکەیان بە چەقۆیەك خەریکی بڕینی قاچی ئەویتریان بوو ، چونکە هەروکیان سەرما بردبونی(١٧) ، لەبەر ئەوەی هیوایان بە دوکتورو داوو دەرمان نەمابو ـ چونکە نەبون ـ ئەیانویست بەم هۆیەوە چەند ڕۆژێکی تر بژین •

بەڵام خەڵکی کە دەست‌و قاچیان سەرما ئەیبرد نەیان ئەبڕی چونکە ئەیانزانی بڕینی دەست‌و قاچیان لە مردن رزگاریان ناکات •• ئەوانیش ئەیانویست بمرن‌و لەو ژیانە مەینەتاوی‌یە رزگاریان بێت •

دیمەنیکی ناخۆش :

شوێنێك کە وەکو کوشتارگا وابو ، مرۆڤ سڵی لێ ئەکردەوە بەردەم نانەواخانەیەك بو ، ڕۆژانە خەڵك بۆ وەر گرتنی دەسەندەی ڕۆژانەی نانی خۆیان چەند سەعاتێك لەو بەر سەرمایەدا ئەوەستان‌و لەناکاو ئەکەوتن بەسەر یەکتر‌داو ئەمردن ••

---

(١٧) سەرما بردە لە زستانی ساردا ئەبێت کە سەرماکە کار ئەکاتە سەر کەمکردنەوەی تەوژمی خوین‌و کوشتنی شانەکانی لەش ••

ئەوانەی لەبەردەم ئەو نانەواخانەیەدا ئەکەوتن‌و لە برسانا ئەمردن هەر لەوێدا ئەمانەوە ، بۆ سبەینی خەڵکی لاشەکانیان پێ کوت ئەکردن •

پیلانێکی ژەهراوی :

رۆژێك دەستەیەك فڕۆکەی ئەڵەمانیەکان بەئاسمانی شاردا تیەڕین‌و نانی سپی‌یان بەردایەوە ، خەڵکی بە پڕتاو رایان ئەکردو ئەیانخواردن ، ئەمەش بو بە هۆی کوشتنی خەڵکێکی زۆر لە دانیشتوانی شار ، چونکە نانەکان هەمویان ژەهراوی بون • هەروەکو بڵێی سەرماو برسێتی بۆ کوشتنی خەڵکی شارەکە کەم بو ، ئەوانیش نانی ژەهراوی یان بۆ بەر ئەدایەوە •

پیلانێکی تر :

رۆژێکی تر دیسان ئەڵەمانیەکان جگە لە نانی سپی پاکەتی شیرینی‌و شوشە ئاوی میوەو پسکیت‌و خواردنی تریان بەر ئەدایە خوارەوە لەگەل ئەوەدا خەڵکی هەواڵی نانە ژەهراویەکانیان بیستبوو کەچی لەبەر برسێتی‌و ناچاری لەو نان‌و شیرینی‌و ئاوی میوەیانە ئەخواردو ئەوانیش وەکو دەستەی پیش خۆیان ئەمردن • زۆر کەسیش بە تایبەتی ئەو خۆراکە ژاراویانەیان ئەخوارد هەر بۆ ئەوەی بمرن‌و لەو ژیانە ناخۆشە رزگار بن •

نەمانزانی هۆی چی بو دوژمن ئیتر وازی لە

بەردانەوەی نانی ژەهراوی‌و ئەمجۆرە شتانە هێنا •

پلەی سەرمای ئەو زستانە گەیشتە پەنجا پلە لە ژێر سفرەوە(١٨) ، رادەی لە برساو لە سەرما مردوەکان گەیشتە رێژەیەك کە لە هەر هەشت کەس حەوتیان مردن ، لەم روەوە سەرژماریێك نەکراوە تاکو بزانیـــن چەند کەس لە زورا مردونو چەندەش لە سەر شەقامەکان ، بەڵام وەکو دەرکەوتووە نزیکەی ٧٠٠ ـ ٨٠٠ هەزار کەس بە تایبەتی منالاّن لەناو خانوەکانا مردوون •

پێویست بە باسکردن ناکات کە ناخۆشترین مردن مردنی منالّەکان بون چونکە نەیان ئەزانی لە کویێوە هاتونو بۆ کوێ ئەچن •

منالّەکان لە برسانا ئەگریانو لە سەرمانا ئەلەرزین ،

ئەنجام لە باوەشی دایکیانا بە بێ ناز ئەمردن • دیـــان

لەو کاتەدا دەسەندەی نان لە روژی ٧٥ گرامەوە بو بــە پەنجــا گرام •• بەڵام نانەکە زۆر باش بو ، چونکە هیچ شتێــکی تر نەبو تێکەڵ بە ئاردەکە بکرێو ئاردەکە خراپ بکات •

لە دوەمین شەڕی جهانیدا ، تا رادەیەكو زوربەی شارەکانی ئەوروپا دوچاری کەمی ئازوخە بوبون ، وە لە زوربەی شارەکاندا بازاڕی رەشــ بۆ فرۆشتنی ئازوخە پێــك هات • هەر کەس پارەی هەبایــە ئەیتوانــی ئەوەندەی بیەوێ ئازوخەو شتومەکی خواردەمەنی بۆ خۆی بکڕێ •

---

(١٨) لە هەندیك کاتا لەو رادەیەش زیاتری ئەکرد •

بەلاَم لینینگراد ، لە سەرەتای شەڕە کەدا نەبێت بازاڕی رەش ی تیا نەبو ، ئەمەش لەبەر ئەوە بو کە هیچ شتێکی تیا نەبو تاکو لە بازاڕی رەشدا بیفرۆشن •

شاری ستالینگرادیش لەلای خواروی روسیەو لـە
کەناری روباری « ڤولگا » ، لە ئەنجامی شەڕدا وێران
بوبو ، بەلاَم کەسێـک لە برسانا نەمرد تیایا •

کاتێك دەسەندەی رۆژانەی نان گەیشتە رۆژی پەنجا گرام خەلْکی ناچار بون لەبەر برسێتی دەستیان کرد بە خواردنی گوشتی مردوەکان لـە نادیو رستۆرانەکانا بە ئاشکرا کەوتنە مردو خواردن • کە ئەتوانین ئـەم رستۆرانانە بە بازاڕی رەشی ئەوکاتەی لینینگراد دابنێین •

من(١٩) چومە یەکێك لەو رستورانانەو بۆ یەکەمجار گۆشتی مردوم خوارد ، لەوە بەدواوە هەمو جار بۆ خواردنی گۆشـــتی مـردو هـەر ئەڕۆیشتمەوە بۆ هەمان رستوران •

دەولْەت زۆر بە باشی ئاگاداری ئەو رستۆرانە بو کە گۆشتی مردوی تیا ئەخورا ، بەلاَم هێشتا بە رەسمی لەلایەن دەولْەتەوە رێگا نەدرابو چونکە هێشتا دەولْەت رۆژی پەنجا گرام نانی بە هەر یەکێك لەو خەلْکە ئەدا • ئەوەندەی پێ نەچو روژێـك دەرگای هەمو نانەواخانەکان داخرانو ئەو رۆژی پەنجا گرامەش لە ئارادا نەما •

---

(١٩) نوسەری کتێبەکەیە •

تا ، ئەو رۆژەی دەوڵەت رۆژی پەنجا گرام نانی بە هەر یەکێـک لە خەڵـکەکە ئەدا روخساری کۆمەڵـگایەکی شارستانیتی بە شارەکەوە دیار بو ، چونکە خەڵك هێشتا هیوایان بە ژیان مابو ، هەمو رۆژ دەســـەندەی پەنجا گرامی نانی خۆیان وەر ئەگرت • بەڵام کە ئەو رۆژی پەنجا گرامە نەما ئیتر پەیوەندی نێوان خەڵك‌و ژیان بچڕاو خەڵك هیچ هیوایەکیان بــە ژیان نەما •

بەشي دووەم

کۆتایی روخساری شارستانیەتو

خواردنی گۆشتی مردوەکان ..

کۆتایی روخساری شارستانیەتو

خواردنی گۆشتی مردوەکان

کاتێك دەسەندەی نان بڕا ، دەوڵەت هیچ ئاگاداری یەکی لەم روەوە بڵاو نەکردەوە ، هۆی بڕینی دەسەندەی نانی رۆژانەی هیچ باس نەکرد • ئەمەش بە زۆری لەبەر ئەوە بو کە نە روژنامە هەبو نە دەسگای رادیۆ •• بەڵام خەڵك زۆر باش ئەیانزانی بۆیە دەسەندەی رۆژانەی نان بڕاوە چونکە ئازوخە لە شارەکەدا نەماوە •

بەر لەوەی دەسەندەی رۆژانەی نان ببڕێت من دەسـتم کردبـو بـە خواردنی گوشتی مردوەکان ، لەبەر ئەوە دەسەندەی نان منی لە برسـیتی

رزگار نەکرد ، لە کاتی بڕینی نانّدا ژەهری «پتومایین»(١) وای لێکردبوم کە هیچ ئاگایەکم لە خۆم نەمابو ، چاوم بە دوکـانی نانەواکـان ئەکەوت هەمویان داخرابون ، بە خۆم ئەوت :

« خۆم بۆ مەرگ ئامادە بکەم » • لەو باوەڕەدابوم کە تیکڕای خەڵك هەمو وەکو من بیریان ئەکردەوە •

دوای بڕینی دەسەندەی نان دەوڵەت ڕێگای خواردنی گۆشتی مردوی نەگرت ، چـونکە جگـە لە لاشـــەی مردوەکان هیچ شتێـکی تر نەبو تاکو خەڵك بیخوات ••

بە داخەوە کاتێك نان بڕا سوتەمەنیش لەناو شارەکەدا تەواو بوبو ، ئینجا خەڵك ناچار بون لەبەر برسێتی گۆشتی مردویان بە کاڵی ئەخوارد •

من ، بە هۆی ئەوەوە لە دەزگای روزنامەنوســیدا کـارم ئەکـرد کتیبخانەیەکی گەورەی پڕ لە کتیبو گوڤارو رۆژنامە کۆنم هەبو ، زور جار لێم ئەسوتاندن بۆ گۆشت برژاندن ، شەوانەش لە سەرمانا بە ســەرو قاچمەوە ئەیپێچان •

ئەڵمانیــەکان ، لە دوای تەواو بونی دەسەندەی رۆژانەی نان چەند شەوو رۆژێك یەك لە سەر یەك شارەکەیان دایە بەر گولە تۆپ ، بەو نیازەی شارەکە هەموی وێران بکەن •

---

(١) پتومایین •• جۆرە ژەهرێکە لەناو گۆشتی مردودایە •• هەر کەس ئەو گوشتە بخوات دوچاوی ئەو ژەهرە ئەبێت •

روداوێـــکی سەیر :

رۆژێك بۆ هێنانی گۆشتی مردو لە ژورەکەم چومە دەرەوە ، دەرگای ماڵی یەکێك لـــە هاورێکانم دی کرابۆوەو جوتێك چەکمەش بە حەواوە لەناو ژورەکەدا هەڵواسرابو • کە چومە ژورەوە تەماشام کـرد خـاوەن ماڵەکـە بـە پەتێك هەڵواسراوەو لاقێ کی لێ کراوەتەوە •• زۆر سەرم ســـورِما بۆ ئەبێت ئـەو کەسەی قاچی ئەم کـــابرایەی برِیـوە ئەوەندە ئەرکی کێشاوە لەو پێپلەکانانە سەر کەوتووەو ئەم پیاوە زەلامەی هەڵواسیوەو قاچەکەی برِیوەتەوە •• خۆ هەر لە سەر شەقامەکە گۆشتـی لەمە باشترو زور تر هەبو بیبردبایە •

پەیتا پەیتاو بە گەرم دەنگی گولە تۆپی ئەڵەمانیەکان ئەهات کە بە سەر شارەکەدا ئەرۆیشتن‌و ئەتەقینەوە ، دەنگی روخاندنی خانو بەرەو دوکان‌و شوێنە نیشتەجێکان ئەهاتن ، بەڵام کەسێك لە دەنگی گولە تۆپ یان فرۆکە نەئەترسا چونکە لەگەل مەترسی‌یەکی گەورە تردا روبەرو بوبونەوە کە ئەویش سەرماو برسیتی بو ••

هەروەها ، لەبەر ئەوەی هیچ هۆیەکی گواستنەوەو هاتوچۆکردن لە شارەکەدا نەمابو ، خەڵك بە تیکرِایی لە سەر ناوەرِاستی شەقامەکـان هاتوچۆیان ئەکردو ئەکەوتن بە زەویدا ••

من ، چونکە هەندێك قاقەزی کۆن‌و کۆنە رۆژنامەو کتێب‌و گوڤارم هەبو ، ئەو هاورِێیانەم کە ئەیانناسـیم بە تایبەتی ئەهاتن بۆ لام بۆ ئەوەی گۆشتی مردو بە قاقەزەکان ببرژێنن •

خواردنی گۆشتی مردوەکان لە سەرەتاوە خەڵك شەرمیان لێ ئەکردو زاتیان نەئەکرد ئاشکراو لەبەر چاو خەڵکی ترا ئەمکارە بکەن •• دیسانەوە بە پێی یاساش ئەمکارە کارێکی ناپەسەندانە بو •• بەڵام برسێتیو باری ناچاری کارێکی وایکرد خەڵکەکە دەقیان پێوە گرتو لەبەر چاو یەکتری‌دا لاشەی مردوەکانیان لەتو پەت ئەکرد • کاتێك سەیری شەقامەکانت ئەکرد ژنو پیاو بە چەقۆی گەورەو تیژەوە لاشەی مردوەکان ئەمدیوو ئەودیو ئەکەنو بە شوین گۆشتی مردوی قەڵەودا ئەگەرێنو لەتو پەتیان ئەکەنو ئەیانبڕن •

هاورێ یەکم رۆژێك وتی :

« هەر وەکو چۆن هاوین ئەو هەمو پەتاتەیە مان بە خەسار رشتو لەناومان بردن ، ئیستاش ئەم هەمو گۆشتە بە بێ دەست پێوە گرتن ئەخورێو لەناو ئەچێ ، رۆژێك دێت بۆی پەشیمان ئەبینەوە » •

منیش بیرم لەوە ئەکردەوە :

« لەبەر نەبونی کارەبا یەخچاڵەکان کار ناکەن تاکو گۆشتیان تیا هەلبگیرێ •• ئەگەر بەو جۆرەش بە گورجی نەخورێت چەند رۆژێکی تر کە بەهار هاتو

هەوا گەرم بوو هەمویان بۆگەن ئەکەنو هەزاران جۆر
نەخۆشی دائەخەن » •

بەشێکی زۆری خەڵکی شار بیریان لەم مەسەلەیە کردبۆوە ، بۆیە زوربەیان کەوتنە خۆ لە ژێر خانە ساردەکانا چاڵیان هەڵ ئەکەندو لاشەی مردوەکانیان تیا ئەشاردنەوەو پاشەکەوتیان ئەخستن بۆ ئەو کاتەی کە هەوا گەرم ئەکاتو گۆشتی سەر شەقامو کۆڵانەکان بۆگەن ئەکەن •

کە گۆشتی مردو خواردن بو بە شتێکی ئاسایی ئیتر ئەوەندە خەڵك لە برسانا نەئەمردن ، هەواش بەرەو خۆشی ئەچو ، لەو شارە گەورەیەدا تەنیا نەخۆشخانەیەك نەمابو ، ئەڵەمانیەکان هەمویان بە بۆمباو گولە توپ وێران کردبو •

خەڵکی ناو شار نەخۆشەکانیان لە باڵەخانەیەکی گەورەی چەند نهۆمدا کۆ ئەکردەوە ، بەڵام لەبەر ئەوەی خۆراك نەبو بیاندرێتێ بە بێ خواردەمەنی ئەمانەوە خواردنی خەڵك بریتی بو لە گۆشتی مردو ، لەو کاتەدا هێشتا دەوڵەت دانی بە خواردنی گۆشتی مردودا نەنابو لەبەر ئەوە کەسێك گۆشتی مردوی بە نەخۆشەکان نەئەداو هەر لە جێگای خۆیان زیاتر لە برسانا ئەمردن •

هاتنی فرۆکەکان :

رۆژێك لە ناکاو گوێمان لە دەنگی فڕۆکە دوپەروانەکانی خۆمان(٢) بو •• هەرچەند سەیرمان کرد لەبەر زۆری‌و نزمی هەورەکە هیچمان بەرچاو نەکەوت •

هەر لەو رۆژانەدا بیستمان کە فڕۆکەکانی خۆمان(٣) چەند کیسەیەك خواردەمەنی‌یان خستۆتە خواردەوە ، بەڵام لەبەر ئەوەی هیچ هۆیەکی پەیوەندی کردن نەبو لەگەڵ فڕۆکەکانا نەمانزانی لەکوێ دایان خستوە •

رۆژی دوایی دیسان هەمان جۆر گوێمان لە دەنگی چەند فڕۆکەیەکی تری خۆمان(٤) بوو ، زانیمان کە دەوڵەت لە پەیجۆری رزگار کردنی شارەکەدایە •• بەڵام ئایا بە هۆی چەترەوە چۆن ئەوەندە ئازوخە ئەگات کە بەشی هەمو خەڵکی شارەکە بکات •

رۆژی ٢٩ی مانگی مارسی ساڵی ١٩٤٢ بوو کە دیسان کۆمەڵێکی تر فڕۆکەی خۆمان(٥) هاتنە سەر شارەکەو چەند بەیاننامەیەکیان فڕێ دایە خوارەوە ، خەڵکی بە پرتاو رایان ئەکردو بە پەلە بەیاننامەکەیان ئەخوێندەوە ، لە بەیاننامەکەدا نوسرابو :

« دەوڵەت ئاگاداری باری برسێتی شارەکەیە ، بەڵام لەبەر تەووژمی هەواو توندو تیژی شەڕی ئەڵقەی گەمارۆدانەکە ناتوانێت بە ئاسانی ئازوخە بۆ شارەکە بەرداتەوە ، بەڵام بە پێی توانا هەوڵ ئەدات ئازوخە بۆ شارەکە بنێرێ » •

(٢و٣و٤و٥) خۆمان ، بە مانا دەوڵەت نەگرێتەوە •

پاش ئەو ماوە دورو درێژە کە خەڵك بە هۆی نەبونــی رۆژنامــەو رادیۆوە ئاگای لە دەرەوەی شار نەمابو ، بۆ یەکەمیــن جــار هەواڵـــی دەرەوەیان بیستو ئاگادار بون •

بەلآم هێشتا ئەوە نەزانرا کە ژاپون لە دژی ئەمەریکــاو ئینگلیـــز تێکەلاوی شەڕەکە بووەو ئەمەریکاش چۆتە ناو شەڕەکەوە •

تا ئەو کاتە سێ مانگ بەسەر شەڕی نێــوان ژاپــۆنو ئەمەریکــادا تێپەڕیبو ، کەچی ئێمە هیچ ئاگایەکمان لە مەســەلەکە نەبــو ، دەوڵــەت نەیئەزانی ئێمە بەو جۆرە لە وەزعی چۆنێتی دەرەوە بێ ئاگاین •

خەڵــکەکە ئەوەندە برسیو بێ هیوا بون هیچ دڵیان بەو بەیاننامانە خۆش نە ئەبو •

لە سێیەمین رۆژی مانگی نیســانی ســاڵی ١٩٤٢ دا پۆلێك فڕۆکەی تر ئازوخەیان هێنا بو ، کەچی لە ئاسمانی شاردا بەر لەوەی بارەکانیــان بخەنە خوارەوە لەگەل چەند فڕۆکەیەکی جەنگی ئەڵەمانیەکانا دایان لــە یەكو کەوتنە شەڕەوە • فڕۆکە روســی‌یەکان توانایان بە سەر فڕۆکــە ئەڵەمانی‌یەکانا نەئەشکا ناچار رایانکرد •

ژەهری « پتومایین » کە لە ناو گۆشتی مردوەکانا بو زوربەی ژنو پیاوی شارەکەی گێج کردبو ، خەڵــکەکە بێ هەست بە خۆ کردن بەسەر شەقامەکانا ئەڕۆیشتن ••

هیچ پێویست بەوە ناکات باســی پیسی شەقامو کۆڵانە کان بکەم ، خوێنەر خۆی ئەزانێت شارێــکی قەرەباڵغو بێ ئاوو کارەباو بێ دەســت

شۆرو ئاو دەستو بێ گەرماو بێ هۆیەکانی تری تەندروستیو بێ نـاز ئەبێ چۆن بوبێت .

شەقامو کۆڵانەکان هەمویان بوبون بە شوێنی خۆشو خاڵو ... ئەو شارەی کە هەمیشە وەکو بوك رازابۆوەو بە خاوێنترین شـاری جیهـان ناسرابو ، بوبو بە پیسترینو بۆگەنترین شاری جیهان .

خەڵـکی شار هەمو ریشیان هاتبو ، کەسێک تاقەتی ریش تاشینـی نەمابو ، هیچ شتێکی سروشـتی کۆمەڵایەتـی وەکو خـۆی نەمـابۆوە ، روخساری شارو خەڵـکی شار بە تەواوی گۆڕابو .

خواردنی گۆشـتی مردو بە جۆرێک خەڵـکی گێـژ کردبو کـە دایك تەنانەت شیری بە منالی بەر مەمکانەی خۆی نەئەداو منالەکان لـە برسانا ئەمردن .

هـــەر منالێك ئەمرد چەند رۆژێك لەناو ژورەکانا ئەمانەوەو کـە بۆگەنیان ئەکرد ئینجا دایکەکان منالەکانیان لە پەنجەرەکانەوە فڕێ ئەدایە سەر شەقامو ناو کۆڵانەکان .

لە نیوەی مانگی نیسانی هەمان ساڵ بە دواوە هەوا بەرەو گەرمـی ئەرۆیشتو بەفرو سەهۆڵەکان بەرەبەرە ئەتوانەوە ، رۆژێك ئافرەتێـکم دی لەســەر روخی شەقامەکە دانیشتبو منالێـکی کورپەی بە باوەشەوە بو ، بە بێ هەست کردن ئەی خست بەملاو بەو لادا ، تاکو لە ناکـاو وەکـو پارچە خۆشو خالێك فڕێی دایە سەر زەوی ، بە گورجی زانیم ئـەو ئافرەتە هیچ هۆشـی لای خۆی نەماوەو لێپرسراو نیە بەرامبەر بە هیـچ کردارێـکی خۆیو هەمو شارستانێتی یەکی رابوردووی لەبیر چوتەوە .

له رۆژانی چوارەم‌و پێنجەم‌و شەشەمی مانگی نیساندا دیسان فڕۆکەکان دەرکەوتنەوە ، هەندێک بەیاننامەیان بە سەر شارەکەدا بەردایەوە ، کاتێک بەیاننامەکان خوێندرانەوە دەوڵەت داوای لە خەڵکی شارەکە کردبو :

« لە بەر ئەوەی فڕۆکەخانەکە لە دەرەوەی شارەو ئەڵەمانیەکان دەستیان بەسەرا گرتووە پێویستە خۆتان(٦) شوێنێك بۆ فڕۆکە خانە لەناو شاردا پاك بکەنەوە تاکو فڕۆکەکان تیایا بنیشنەوەو ئازوخەتان بۆ بێنن » .

دوای ئەوە هەوا نەختێك گەرم بو ، شارەکە بە تەواوی بۆگەنی کرد چونکە زیاتر لە سێ ملیۆن مردو لەسەر شەقام‌و کۆڵان‌و ناو خانووەکانا کەوتبون .

ئەو ئازوخەی فڕۆکەکان بەریان ئەدایەوە بەشی ژیان‌و گوزەرانی خەڵکی شاری نەئەکرد،چونکە هەندێک لەو ئازوخەیە لە بەرەگای شەڕو لەسەر سەنگەری ئەڵەمانی‌یەکان ئەکەوتنە خوارەوەو بە قسمەت نەئەبون .

ڕێگای چارەسەر کردنی هێنانی ئازوخە بۆ ناوشار هەر ئەوەبو لە ناو شاردا فڕۆکە خانەیەك دروست بکرێ ، تاکو فڕۆکەکان بە ئاسانی بتوانن تیایا بنیشنەوە . خەڵکەکەناچار بون تا ئەو کاتەی لە ڕێگای ئاسمانی‌یەوە ئەوەندە ئازوخەیان بۆ دێت بەشی ژیانیان بکات بە ناچاری هەر گۆشتی مردوەکان بخۆن .

---

(٦) خۆتان ـ مەبەست خەڵکی شارەکەیە . ـ وەرگیر ـ

هەتا هەوا گەرمتر بوایە بۆگەنی لاشەی مردوەکان زۆرتر ئەبو ، تا ئەو رادەی لێ هات لەبەر بۆگەنی لاشەی مردوەکان هیچ کەس هۆشی لەسەر خۆی نەمابو •

کاتێك بەفرو سەهۆڵەکان توانەوە شەقامو کۆڵانەکان هەر یەکە وەکو نیمچە روبارێکیان لێ هات کە پڕبێ لە خۆشو خاڵو لاشەی مردوەکان •

★ ★ ★

بەشی سێیەم

پاك كردنەوەی شارەكەشان بە شانی خۆراگرتن ٠

پاك كردنەوەی شـــار
شان بە شانی خۆ راگرتن

هەرچەند بیر لەوە ئەكەمەوە چۆن ئێمە[1] ، توانیمان ئەو هەموو لاشەی مردوانە دور بخەینەوەو شارەكە پاك بكەینەوە ؟ وەكو ئەركێـكی لە رادەبەدەر دێتە بەر چاوم •

ئەوەی كە ورەی بەرز كردبوینەوەو پاڵی پێوە ئەناین شارەكەمان پاك بكەینەوەو زیاتر خۆ راگر بین ، هەسـتی نیشـــتمان پـەروەری‌و خۆشەویسـتی شارو نیشتمانەكەمان بو لە دڵی هەریەك لە دانیشتوانـی شاردا • ئێمە بەو خۆراگریە توانیمان نەخشەی دوژمن وەكو نەخشـی سەر ئاو لێ بكەین ، كە ئەیویست شارەكەمان داگیر بكات •

رۆژێك چەند فڕۆكەیەكی دەوڵەت لەناو شاردا لەو شوێنەی كە كرابو بە فڕۆكەخانە نیشتنەوە ، لە هەمو ژمارەی چوار ملێون كەس لـە دانیشتوانی شار تەنیا نزیكەی پێنج سەد هەزار كەســـ لە شارەكـەدا مابونەوە •

---

(١) دانیشتوانی شارەكە •

پاککردنەوەی شـــار :

کاتێك بڕیار درا لاشەی مردوەکـان دور بخرێنـەوە لە هەمـــو لایەکەوە ئەو پرسیارانە هاتنە پێشەوە کە چۆن لایان بەریـن‌و بە چـی لایان بەرین‌و بۆ کوێ یان بەرین ؟ ئێمە نەمان ئەتوانی بە هۆی مەکینەی گڵ هەڵـکەندنەوە چاڵیان بۆ هەڵـکەنین‌و بیان نێژیـن چونکـە لەبـەر نەبوونی سوتەمەنی مەکینەکان ئیشیان نە ئەکرد •

ئەگەر بمان ویستبایە بە پاچ‌و بێڵ چاڵیان بۆ هەڵـکەنین دیسـان لەبەر زۆری لاشەکان‌و سەختـی زەوی کە سەرمای زستان بەستبووی بۆمان هەڵ نەئەکەندرا •

بڕیاردرا لاشەکان هەمو فڕێ بدرێنە خەندەکە گەورەکەی دەوری شارو ، بۆ ئەوەش خەندەکە پڕ نەبێتەوە لە هەمو شوێنەکانی خەندەکەدا لاشەکان کۆمەڵ کۆمەڵ دابنرێن‌و گڵیان بە سەردا بکرێ •

لەناو شاردا هیچ هۆیەك بۆ گواستنەوەی لاشەی مردوەکان‌و دور خستنەوەیان لەناو شاردا نەبو ، چونـکە لەبەر نەبونی سوتەمـەنی هیچ ئوتومبیلێك کاری نە ئەکردو ئەسپ‌و هێستری چوار چەرخە(٢) کانیش نەمابون تاکو چوار چەرخەکانیان پێ رابکێشین ••

لە پێچکەی ئوتومبێلی کۆن‌و چوار چەرخەی بێ ئەسپ‌و تەختەو دارو ئەمجۆرە شتانە چەندان چوار چەرخەی دەستیمان دروست کـردو دەستمان کرد بە گواستنەوەی لاشەی مردوەکان بۆ ناو خەندەکەو دور خستنەوەیان لە ناو شار •

---

(٢) **عارەبانەی ئەسپدار ·**

ئەوەندە بۆگەنی لاشەکان زۆر بو ، زۆر جار پیاوو ژنە ئیشکەرەکان ـ واتا ئەو پیاوو ژنانەی مردوەکانیان بە چوار چەرخە ئەگواستەوە بۆ دەرەوەی شار ـ لە کاتی بەرز کردنەوەی لاشەی مردوەکانا لەبەر بۆگەنی مردوەکان ئەبورانەوەو لە سەر خۆیان ئەچون •

هەر چوار چەرخەیەك بە پێنج شەش کەس رائەکێشرا ، لە یەکەمین رۆژی کۆ کردنەوەی لاشەی مردووەکانا ئەوە دەرکەوت کە پێویستەو ئەبێت لە پێشدا ئەو لاشانە دور بخرێنەوە کە سەر شەقامە گەورەکانیان گرتوە ، بۆ ئەوەی رێگای هاتو چۆی چوار چەرخەکانو گواستنەوەی لاشە مردوەکانی تر چۆڵ بکەن •

دوای ئەوە شەقامە گەورەکان پاك کرانەوە ئینجا دەست کرا بە پاککردنەوەی شەقامە بچوکەکانی ناو شارو کۆڵانو ناو خانوو باڵە خانەو ژێر زەمینی‌یەکان ، ژنو پیاو پێکەوە هەمو خەریکی ئەمکارە بون ، بە جۆرێك بۆنی مردوەکان کاری کردبوە مێشکی خەڵکەوە تەنانەت دوای چەند مانگێكو ـ بگرە زیاتریش ـ هێشتا بۆنی لاشەی مردوەکان لە مێشکی خەڵکی شاردا مابۆوە •

لەو رۆژەوە کە دەسەندەی نانی رۆژانە نەما ، تا ئەو
رۆژەی شەڕ کۆتایی پێ هاتو سەرلەنوێ ژیان
گەرایەوە بۆ ناو شارو نان دابەشکرایەوە گوێم لە دەنگی
یەکێك نەبو لەناو شاردا گۆرانی بڵێت •

لە کاتی پاککردنەوەی شاردا لاشەکانمان بە چوار چەرخە ئەبردو ئەمانخستنە ناو خەندەکەکەوەو نەختێك گڵمان ئەکردن بەسەرداو دامان ئەپۆشین •• تاکو بۆگەنیان نەیەت •

کاتێك لاشەی مردوەکانمان بەرز ئەکردەوە زۆر جار وا رێ ئەکەوت لاشەی هاورێیەکی خۆمم ئەدی ، هیچ دڵم دانەئەچڵەکا چونکە مردن بوبو بەشتێــکی ئاسایی •

شەقامەکان تا کۆتایی مانگــی نیســانی ســـاڵی ١٩٤٢ هەمویــــان پاك کرانەوە ، هەمو لاشەکان فرێ درانە ناو خەندەکەکەی دەوری شارو بەگڵ داپۆشران • هەر چەند شەقامەکان بەتەواوی پاك کرابونەوە بەڵام هێشتا هەر بۆگەنی لاشەی مردویان لێ ئەهات •

بە دورخستنەوەی لاشـــەی مردوەکـانو پاککردنـەوەی شـــار لەمردوەکان ئازوخەی ئەوکاتەی خەڵــکی ناو شار بڕا(٣) ••

زۆر کەســی قایمەکار(٤) ، کە گۆشــتی مردویان لە ژێر خـاكو ژێر زەمینیەکانا شاردبۆوە بە هاریکاری یەکترو پێــکەوە لە گەل یەکــدا ئەیانخوارد •• ئەوانەش هیچیان نەشاردبۆوە دو چاری برسێتی بوبونو لە سەر شەقامەکان لە برسانا وبێ پەروا پەلاماری نە خۆشەکانیان ئــەداو ئەیانکوشتنو گوشتەکانیان ئەخــواردن • یان بۆ ئەوەی گۆشــتەکانیــان بخۆن ئینجا خەڵك بە پەلە دەستیان کرد بە گەورەکردنی فڕۆکەخانەکــە لە ناو شاردا ، فڕۆکە خانەکە بە تەواوی دروســـتکراو گەورەکـرا ، هەرچەند ئەو فڕۆکە خانە زۆر سەرەتاییانە بو چونکە هیچ پێداویستیو هۆیەکی فڕۆکە خانەیی تیا نەبو تەنیا ئەوە نەبێت فڕۆکە بتوانێتو هــەر چۆن بێت تیایا بنیشێتەوە •

---

(٣) مەبەست لە خواردنی گوشتی مردوەکانە کە ئازوخەی سەرەکی ئەو کاتەی خەڵــکی شاربو •

(٤) ئەو جۆرە کەسانەی زۆر بیر لە دوا رۆژی ئابوری خۆیان ئەکەنەوەو مشوری ژیانو گوزەرانی خۆیان ئەخۆن • — وەرگێر —

فڕۆکە خانەکە نە بورجی سەرکردەیی هەبو نە هەماری سوتەمەنیو نە هۆی پاریزگاری کردنی فڕۆکەو نە هۆی پڕ کردنەوەی باتری یەکانی •

ئێمە لەو باوەڕەدا بوین ئەگەر فڕۆکەکان بتوانن بنیشنەوە ئەتوانن هەمو جۆرە ئازو خەیەك بۆ خەڵکی شار بێنن •• بەڵام ، ئایا فڕۆکەکانی ئێمە توانای ئەوەیان هەبو خۆیان لە فڕۆکە جەنگی یەکانی ئەڵەمان ـ لەئەڵقەی گەمارۆدانە کەی دەوریشار ـ رزگار بکەنو بگەنە سەر شارو بنیشنەوە ؟

ئێمە بیرمان لەوە ئەکردەوە کە فڕۆکە کانی دۆژمن چۆن ماوەی ئەوە ئەدەن فڕۆکە بار هەڵگرەکانی ئێمە بگەنە سەر شارو بنیشنەوە •

بەرژەوەندی سەربازی ئەڵەمان وای پێویست ئەکرد کە رێگای هیچ فڕۆکەیەکی روسی نەدرێت بە ئاسمانی شاری لینینگرادا بڕواتو لە فڕۆکە خانەکەی ناو شاردا بنیشێتەوە ••

رۆژی سیازدەیەمی مانگی مایسی هەمان ساڵ فڕۆکە خانەکە بە یەکجاری فراوان کراو تەواو بو • بەڵام نە رۆژی سیازدە فڕۆکە هاتنو نە رۆژی دوا تریش •

ئێمە هیچ هۆیەکمان بە دەستەوە نەبو کە بتوانین لیپرسراوانی سەرەوەی دەوڵەت لەبارەی تەواو بونی فڕۆکە خانەکەوە ئاگادار بکەین • رۆژی شازدەیەمی مانگی مایسی ۱۹٤۲ سێ فڕۆکەی بار هەڵگری خۆمان هاتنە ئاسمانی شارەکەوە ، پۆلێك فڕۆکەی جەنگی پارێزگاری

یان ئەکردن • لە ئاسمانی شاردا شەڕێکی توند لە نێوان فڕۆکە کانی ئێمەو فڕۆکە ئەڵەمانیەکانا رویدا ، چەند فڕۆکە یەکمان کەوتنە خوارەوە ، بەڵام هەر چۆن بو فڕۆکە یەکی بار هەڵگر لەفڕۆکە خانەکەدا نیشتەوە •

باوەڕبکەن ! وەکو چۆن لە چیرۆکە ئەفسانەیە کانا باسی ئەوە ئەکان ئەگەر یەکێك لە ئەستێرەی «مەریخ» ە وە بیتو(٥) بنیشێتەوە ، چۆن خەڵك بە سەر سوڕمانی یەوە لێی کۆ ئەبنەوەو دەوری ئەدەنو تەماشای ئەکەن ، بەو جۆرە خەڵکی شار بە زۆری لەو فڕۆکەیە کۆ بونەوە •

لەو کاتەدا کەس بیری لەوە نە ئەکردەوە بزانێت ئەو فڕۆکەیە بۆ چی هاتووە ؟ بەڵکو تەنیا ئەوەیان ئەویست فڕۆکە وانەکان ببینن بۆ ئەوەی بزانن روخساری خەڵکی ئەودیو ئەڵقەی گەمارۆدانەکە چۆنە •• ئەو خەڵکەی لە دەوری فڕۆکەکە کۆ ببونەوە بە رواڵەت زۆر شپرزەو ریش درێژو چڵکنو بۆگەن بون •• هیچ روخسارێکی شارستانیتی یان بە رواڵەتەوە نەمابو •

فڕۆکەوانەکان کە ئەو خەڵکە بێ نازەیان بەو جۆرە دی نەیان وێرا لە ناو فڕۆکەکە بێنە دەرەوە ، وا تێ گەیشتن کە ئەو خەڵکە هیچی مروڤی شارستانی نینو بەڵکو هەمو روخساریان لە پیاو خۆرو دێۆو درنج ئەچو(٦) •

(٥) هەر چەند روداني ئەمکارە ئیستا لە بەر مەودای حوکمی زانستدا کارێکی سادەو ئاسانە •••

(٦) دێوو درنج نەك بەو مانایە کە لەناو چیرۆكو داستانە ئەفسانەییەکانا هاتوە ، بەڵکو بەمانا کەسانی دور لە شارستانێتیو دوا کەوتو ـ

ـ وەرگیر ـ

ئێمه ، چا وەروانی ئەوەمان ئەکرد فرۆکە وانەکان بێنە دەرەوەو هەواڵی جیهانو ژیانی ئەودیو ئەڵقەی گەمارۆ دانە کەمان بۆ بگێرنەوە ، بزانین لەوێ ـ واتا لەو دیو سنوری ئەڵقەی گەمارۆدانە کەوە ـ ژیانو خواردن هەیە ، یان ئاگرو سوتە مەنی هەیە کە خەڵك پێی بژین ؟ • فرۆکە وانەکان بە جۆرێك لە خەڵکەکە ئەترسان ئەگەر ترسی فرۆکـە ئەڵەمانیەکانیان نەبایە یەکسەر بەرز ئەبونەوەو بەجێیان ئەهێشتین • • هەرچەند ئێمە زۆرتر لە فرۆکەکـان نزیـك ئەبوینەوە فرۆکەوانەکان زیاتر لێمان ئەترسانو لە ترسانا دەمانچـە کانیـان دەر ئەهێنا بۆ ئەوەی خۆیانی پێ بپارێزن •• ئێمەش ـ خەڵکی شارەکە ـ هەموو مەبەستیکمان تەنیا زانینی هەواڵی ژیانی ئەودیو ئەڵقەی گەمارۆدانەکە بو •• هەرچۆن بو دەرگای فرۆکەکەیان کردەوەو فرۆکەوانێکیان هاواری کرد :

« ئەوە چیـە ؟ چـی رویـداوە ؟ بۆچـی بـە ئارام راناوەستن ؟ » خەڵـکەکە هەمو بێدەنگ بون : ئەوانەی خۆیان نوساندبـو بە فرۆکەکـەوە زۆر بـە ئارامـیو لەسەررخۆ دور کەوتنەوە •

فرۆکەوانەکە وتـی :

« ئێوە خەڵـکی کوێن ؟ بۆچی روخسارتان وای لێ هاتووە ؟ » •

یەکێك لە خەڵـکی شارەکە وتـی :

« ئێمە روسین ، خەڵـکی لینینگرادین ، خەڵـکی ئەم شارەین » •

فرۆكەوانەكە وتـی :

« باشە ، بۆچی واتان لێ هاتووە ؟ •• »

ئینجا هەمو خەڵك بە جارێك وتیان :

« چەند مانگە نانمان نەخواردوە ئاومان نیە ، چرامان نیە ، هیچ پێداویستی‌یەكی ژیانمان نیە ، هەمـو خزمو كەسو كارەكانمانو دۆستو برادەرەكانمان لەم ماوەیەدا لە برساناو لە سەرمانا مردوون » ••

پرسیاریان لە خەڵكەكە كردەوە :

« بۆچی مردوون » •• هەمو وتیان :

« لە سەرمانا ، لە برسانا : لەبەر نەخۆشی » •

كومەڵێك پۆلیس هاتنو خەڵـكەكانیان لە دەوری فرۆكەكـە دور خستەوە ئینجا فرۆكەوانەكـان داوای ئوتومێلیـان كـرد بچـن بۆ لای لێپرسراوانی شار • بەڵام پێیان وتن :

« ئوتومبیل نیە ، چونـكە سوتەمەنی نیە تاكو كاری پێ بكەن » • فرۆكەوانەكان بە پێ چون بۆ لای لێپرسراوانی شار ، لە بارەی وەزعی شارەكەوە هەمو قسەیەكیان كرد ، بە هۆی ئەو فرۆكەوانانەوە لە هەواڵی وڵاتو دنیاو باسی شەڕەكە تێگەیشتین •• ئەو كـاتە زانیمان كە ژاپۆن پەلاماری ئەمەریكای داوە ، لـە ئەنجامدا ئەمەریكا لە رۆژ هەڵاتی دور دوچاری شەڕەكە بووە ، دەوڵەتی ئەمەریكاو بەریتانیا گەلێك زیانیان لـە

دەست ژاپۆن پێ گەیشتووە ، ئەوەشمان زانی ئەگەرچی ژاپۆن لەگەڵ ئەمەریکاو بەریتانیادا کەوتۆتە شەڕەوە کە دو دەوڵەتی سوێند خوارو هاو پەیمانی ئێمە بون لەو کاتەدا ـ بەڵام هێشتا دەستی بۆ ئێمە نەهێناوە •

دەوڵەتی ژاپۆن وای بیر ئەکردەوە ئەگەر لەم
کاتەدا ـ کە ئێمە لەگەڵ ئەڵەمانیەکاندا شەڕمانە ـ
ئەگەر ئەویش پەلامارمان بدات ئەوا ئێمە بە ئاسانی
لەناو ئەچین ••

ئەو کاتە دەوڵەتێکی بە هێزی وەکو ئەڵەمان ئەبێتە دراو سێی ژاپۆن • کەوابو باشتر وایە ـ بۆ ژاپون ـ پەلاماری ئێمە نەدات • بۆ ئەوەی ئەڵەمان لە وڵاتی ئێمەدا سەر نەکەوێت • بەڵام ژاپۆن ئەوەی نەئەزانی کە ئێمە بە ئاسانی لەناو ناچین و لەو رادەیەی کە ئەو چاوەڕوانی ئەکات خۆ راگر ترین •

ئێمە لەو هەمو برسێتی و باری ژیانە ناهەموارەدا
ئامادە بوین هەمومان بمرین نەك خۆمان بدەین بە دەست
ئەڵەمانەکانەوە •

فڕۆکەوانەکان بە بێ تەلە کانیان پایتەختیان ئاگادار کرد کە باری برسێتی و مەترسی و مردن لە شارەکەدا چۆنە ، وە داوایان لە دەوڵەت کرد بە زوترین کات ئازوخەو سوتەمەنی و داوو دەرمان و پێداویستی یە گرنگەکانی تری ژیان بنێرن بۆ دانیشتوانی شارەکە : ئەو فڕۆکانەی نیشتبونەوە پەتاتەو شەکرو چایان هێنا بو •

لێپرسراوانی شار پەتاتەکەیان دابەش نەکردو بڕیاریان دا بێ چێنین چونکە زەوی‌و زارەکانی دەورو بەری شار ـ ئەوانەی هێشتا نەکەوتبونە ژێر دەسەڵاتی ئەڵەمانیەکانەوە ـ هەمو بۆ کشتوکاڵی پەتاتە زۆر باش بو • چونکە ئەیانزانی تاکو فڕۆکەی ئەڵەمان بەسەرئاسمانی شاردا بسووڕێتەوە فڕۆکەکانی ئێمە ناتوانن ئەوەندە ئازوخە بێنن بەش هەمو دانیشتوانی شارەکە بکات • لەبەر ئەوە پێویستە خۆیان خەمی خۆیان بخۆن‌و درێژە بە کشتوکاڵ بدەن • هەروەها لێپرسراوانی شار هەمو بڕیاریاندا فڕۆکەکان چەند جارێک لەسەر یەك‌و بەر لە هەمو شت هەر پەتاتە بێنن بۆ ئەوەی لە کەژی بەهاردا بێ چێنن •

دوای ئەوە بە بێ تەل هەواڵی شارو ژیانی خەڵکی شار بە پایتەخت راگەیەندرا ، دەوڵەت بڕیاری دا گۆشت‌و ئازوخەی تر بۆ شارەکە بنێرێ ، بەڵام لێپرسراوانی شار لە وەڵامدا وتیان

« گۆشتمان بۆ مەنیرن ، چونکە خەڵکی شار
ئەوەندە گۆشتی مردویان خواردوە لەوانەیە تا چەند
ساڵی تریش هیچ جۆرە گۆشتێکیان پێ نەخورێت »•

دوو رۆژ دوای ئەوە چەند فڕۆکەیەکی تر هاتن‌و ئازوخەیان هێنا ، بەڵام هەمو جار هەر لە پێنج فڕۆکە دوانیان بە بارەوە ئەکەوتنە خوارەوە ناو خەتی گەمارۆدانەکە ـ بە هۆی ئەوەوە کە لە سەر ئەڵقەی گەمارۆدانەکە ئەڵەمانیەکان تەقەیان لێ ئەکردن ـ لە مانگی حوزیرانی ساڵی ١٩٤٢ دا بە هۆی گەرمی‌و توندو تیژی باری شەڕەکەوە لە هەمو بەرەگاکانی وڵاتدا ئەڵەمانی‌یەکان ناچار بون هێزی هەوایی یان ـ هێزی

ئاسمانی ـ له دەوروبەری شارەکه کەم بکەنەوەو فڕۆکه کانیان بنێرن بۆ شەڕی بەرەگاکانی تر •• بەمکاره باری خەڵکی ناو شار کەمێك ئاسان بو • ئەو کاته فڕۆکەکانمان له جاران باشتر ئەیانتوانی هاتوچۆ بکەن‌و لەناو شاردا بنیشنەوه •

خەڵکی شار بە گەورەو بچوکەوه دەستیان کرد بە چاندنی پەتاته ، چەندان کێڵگەی گەورەو بچوك له دەوروبەری نزیکی شاردا چێنرا ، هەرچەند بە هۆی نەبونی سوتەمەنی‌یەوه مەکینەی جوتکردن نەبو بەڵام بە پاچ‌و بە بێڵ زەویەکانیان ئەکێڵا •

فڕۆکەکانی ئەو سەردەمە ، وەکو ئێستا بەهێز نەبون که بتوانن باری گەوره هەڵبگرن ، جگه لەوەی که ئەبوا بەناو ئاگری شەڕەکەدا بهاتبانایه • هەر لەبەر ئەمەش بۆ لێپرسراوانی شار بەڵێنی نانی تەواویان به دانیشتوانی شارەکه نەئەدا •

باری چۆنێتی شەڕەکه ئەوەی نیشان ئەدا که زستانی داهاتوشـــس شارەکه له گەمارۆی شەڕ رزگاری نابێت : خەڵك هەرچی سوتەمەنی‌یان هەبو زستانی رابوردو هەمویان سوتاندبو •• تەنیا دارستانه دەوڵەتی‌یەکانی دەورو بەری شار مابونەوه که ئەویش زوربەیـان به دەسـت لەشـکری ئەڵەمانیەکانەوه بون • ئەگەر سوتەمەنی نەگاته شار ، زستانی داهاتو خەڵکه که هەمو ئەمردن له سەرمانا •

بریار وابو ئەگەر دەوڵەت نەتوانێت ئەو ئەڵقەی گەمارۆدانه بشکێنێت ئەوا پێویسته خەڵکی شار له لایەکەوه دوژمن بەرەو پاش بەن بۆ ئەوەی ئەو دارستانانەی کـه ئێستابەدەست دوژمنەوەن بکەوێتەوه دەست خەڵکی

شارو بکەن بە سوتەمەنی زستانی داهاتویان تاکو لە سەرما ناو لە برسانا نەمرن •

لە روژی ١٥ی مانگی ئابی ساڵی ١٩٤٢ سوپای بەرگری‌و داکۆکی کاری شارو خەڵکی شار بە گەورەو بچوکەوە پەلاماری لەشکری ئەڵەمانیە کانیان داو چەند کیلۆ مەترێك لە کەناری شار دوریان خستنەوە و ئەو بێشەو باخ‌و دارستانانەی لە نزیك شارەوە بون کەوتنەوە دەستی سەربازو خەڵکی شارەکە •

خەڵکەکە بە دەستاوبردو ئازایانە دارەکانیان بڕی‌و هەمویان بە کۆڵ هێنایە شارەکەوە ، لە ماوەیەکی کەمدا ئەوەندەیان دار هێنا کە ئەتووت بەشی هەمو زستان ئەکات •

خەڵکی شار بەزۆری بیریان لەوە ئەکردەوە هەندێك لەو کارخانانەی کە بە ئاگری خەڵوزی بەرد کاریان ئەکرد بەدار بیانخەنەوە کار •

★ ● ★

بەشی چوارەم

چەند پەلامارێکی ژێر کەوتوانەی ئـەڵەمانەکانو گەڕانـــەوەی روخساری ژیان بۆ ناو شار ٠

چەند پەلامارێکی ژێر کەوتوانەی ئەڵەمانەکانو
گەڕانەوەی روخساری ژیان بۆ ناو شار

ـ کۆتایی شـــەڕ ـ

کاتێك پەلاماردانی ئەڵەمانیەکان دەستی پێـکرد هەمو ئەو کەسانەی نواناى پەلامار بردنیان هەبو بۆ سەر ئەڵەمانیەکان ئامادە بون ، هەندێـک چونە ناو سەنگەرەوە ، هەندێـکیش سەنگەری تازەیان دروستکرد •• ئێمە بە پێی تاقیکردنەوەی رابوردو ئەوەمان ئەزانـی کە ئەڵەمانیەکـان ناتوانن لە خەندەکەکە بپەڕنەوە بۆ ناو شار ، بەڵام ـ لە گەل ئەوەشدا ـ بەوە دەســخەڕۆ نەبوین ، لە ناو شـاردا گەلێك ســەنگەرمان لەســەر شەقامەکانو کۆڵانەکاندا دروستکرد ، بۆ ئەوەی ئەگەر ئەڵەمانیـەکـان هاتنە ناو شارەوە سەنگەر بە سەنگەر بەرگیری‌یان لێ بکرێ •• چونکە ئێمە هەر لە سەرەتای شەڕەکەوە ئەو بڕیارەمان دابو ئەگـەر هەمومـان بکوژرێین خۆ نەدەین بە دەستەوە •

ئەو گولە تۆپانەی دوژمن ئێمەی نە ئەترسان ، چونکە ئێمە بەر لەوکاتە ئەوەندە سەمەرەی تاڵمان بە سەردا هاتبو هەرگیز لە گولە توپ نە ئەترساین •

ئەڵەمانیەکان چەند جارێک پەلاماریان داین : ئەیانویست بێنە ناو شارەوە ، بەڵام ئێمە خۆراگرانە بەر هەڵستیمان ئەکردن ، ئێمە دو کارخانەی کارەبامان بەدار خستە کارکردن ، بەو هۆیەوە کارمان پێشتر کەوت •• ئەڵەمانیەکان هەفتەیەك لە سەر یەك شەوو رۆژ پەلاماریان ئەهێنا • دو جار ویستیان بە چەتربازی پشتمان لێ بگرن ، بەڵام ئێمەهەردو جارەکە سەربازە چەترەوانە کانمان ئەکوشتو چەندکەسێکمان لێ بەدیل گرتن • گەلێك زانیاریمان لە بارەی شەڕو جۆری چەكو چەندایەتی ئەڵەمانیە کانەوە لە دیلەکان وەرگرت •

دیلەکان ئەیانووت :

ساڵی پارەکە ، سێ لەشکر بوین ، بەڵام ئێستا ژمارەمان کەم بۆتەوە ، زوربەی هێزە کانمان رویشتن بۆ بەرەگاکانیتر بۆ شەڕکردن •

لە سەرەتای زستانی ساڵەکانی ٤٢ ـ ١٩٤٣ دا ئەڵەمانیەکانو فنلندیەکان زیاتر لە ٢٠ بیست لەشکریان لە دەورو بەری شار هەبو ، چوار لە شکریان هینی فنلندەو شازدەشیان ئەڵەمانی بون •

بەداخەوە ، کە ئێمە لەشکری زرێدارمان نەبو ، واتا تانگو زرێلیو چەکی قورسمان نەبو •• ئەگەرنا ئەمانتوانی لە شار بچینە دەرەوەو ئەو ئەڵقەی گەمارۆدانە بشکێنین •

زستانی دووەم هەرچەند هێشتا گەمارۆدرا بوین ، بەڵام بەهۆی بونی کارەباوە دەزگای رادیۆمان کاری ئەکردو هەمو هەواڵێکی دەرەوەی شارو جیهانمان ئەزانی •

بە هۆی رادیۆی لەندەنەوە هەواڵمان زانی کەهاو پەیمانەکان لەشکری خۆیان گەیاندۆتە ئەفەریقاو لەوێ بەرەگایەکی تری شەڕیان دا مەزراندوە • هەروەها بە هۆی رادیۆوە هەواڵی بومبارانی شارەکانی ئەڵەمانیای رۆژ ئاوامان ئەزانی بە تایبەتی شارە سنعەتی‌یەکانیان •

هەندێك جار هەواڵمان وەر ئەگرت ، گوایە هەندێك شەو هێزی ئاسمانی ئینگلیز حەوت سەد تا هەشت سەد هەندێك جاریش هەزار فرۆکەی بۆمبا هاوێژی ناردۆتە سەر شارەکانی ئەڵەمانیای رۆژ ئاوا •

لە رادیۆی لینینگرادەوە هەمو جار هەواڵمان بە پایتەخت ئەگەیاندو هەواڵیشمان لێ وەر ئەگرتەوە •• ئەیانووت لەکاتی شەڕدا نابێت ئیستگەکان کار بکەن نەوەك دوژمن بیدۆزێتەوەو بێ شکێنێ ، بەڵام ئێمە کارمان هەر پێ ئەکردن •

لە زستانی ساڵەکانی ٤٢ ـ ١٩٤٣ دا لەشکری ئەڵەمان چەند جارێك شارەکەیان بۆمباران کرد ، لە هەمان زستانا سوتەمە نیمان زۆر بو لەو روەوە بێ خەم بوین •• لەگەل ئەوەشدا زستانەکەوەکو ساڵی رابوردو سارد نەبو ، ئەو ساڵە هیچ کەس نە لە سەرماو نە لە برسانا نەمردن ، بەڵام ئاوی خواردنەوەمان زۆر کەم‌بو ، هەر وەکو ساڵی رابوردو بە فرمان ئەخواردو بەفرمان ئەتواندەوە •

مـژده :

رادیۆی پایتەخت مژدەی‌دا کە لە خوارووی ولاّتدا لەشـکرێـکی گەورەی ئەڵەمان خۆی داوە بە دەستەوەو لە هاوینی دا هاتودا هەمو ئازو خەیەك بە ڕێگای زەمینی‌دا ئەگاتە شارەکان •

ئازەوخـە بە جۆرێـك ئەگەیشـــتە لامان ئەبـوا ئەو ئابلۆقـەی گەمارۆدانەی ئەڵەمانیەکان بشکێت‌و ڕێگاکە بکرێتەوە ، ئینجا بە ئەندازەی پێویست ئازوخە ئەگاتە ناو شار •

ئێمە بیرمان لەوە ئەکردەوە کە دەوڵەت ئەیەوێ لە هاوینی داهاتودا ئەو ئەڵقەی گەمارۆدانە بشکێنێ ، باری چۆنێتی بەرەگاکانی شەڕ لە لایەن هێزەکانی خۆمانەوە لە هەمو لایەك باش بوبو تەنیا لای ئێمە نەبێت •

لە خوارووی ولاّتدا هێزی دوژمن لەناو چوو بوو ، ئەوەی مابـۆوە خۆی دابو بە دەستەوە • لە ناوەراسـتی ولاّتیشدا سپای ولاّت لەشـکری ئەڵەمانی بەرەو دواوە ئەشکاندەوە ، ئێمەش بە هیوا بوین کە هاوینی داهاتو گەمارۆ دانەکەمان نەمێنێ •

لە بەهارو هاوینی ساڵی ١٩٤٣دا هەر وەکو ساڵی رابـوردو پەتاتـەو ماشمان ئەچاند بۆ ئەوەی بۆ زستان ئازوخەمان هەبێت ، هەر وەها دارمان کۆ ئەکردەوە بۆ ئەوەی زستان سەرمامان نەبێت •

هەواڵیـکی خۆش :

لەهاویندا هەواڵێکی زۆر خۆشمان پێگەیشت کەپەلامـــار بردنی ئەڵەمانیەکـــان لـە ناوەندی ولاّتدا شکاوەتەوە ، ئەمە دوایە لامـــاری

ئەڵەمانیەکان بو لــە وڵاتدا • دوای ئەوە لەشکرەکانی ئەڵەمان توانای پەلامار دانیان نەما ، تا ئەو کاتەی بەرلین خۆی دا بە دەست لـە شــکری هاو پەیمانەکانەوە •

ئەڵەمانیەکان لە بەرەگای شەڕی « کورسك بیلگورود»دا لە هاوینی ساڵی ١٩٤٣ دا چوار هەزار تانگیان بەکار هێنا بو[١] •

لە کاتی گەمارۆدانەکەدا ، لە سەرەتادا سەربازەکانی وڵات کــە داکۆکی‌یان لەسەر شارەکەمان ئەکرد ئازوخەیان هەبو ، بەڵام لە دوایدا ئەوانیش بێ ئازوخـــە کەوتن‌و وەکو خەڵـکی شار دەستیان کرد بــە خواردنی گۆشتی مردوەکان •

خەڵـکی شار هەندێك لولەی ئاویان چاك کردەوە بەو هۆیــەوە ئاو ئەگەیشتە هەندێک لـە گەڕەکەکانی شار •• رۆژێك کە بەفر ئەباری لەبەری رۆژ هەڵاتی شارەکەمانەوە دەنگی دەستێڕێژو تۆپ‌و شــــەستیر ئەهات ، رادیۆ بڵاوی کردەوە کــە سپای وڵات بە درێژایی دەریاچــەی « لادوگا »کــە کەوتۆتە بەری رۆژ هەڵاتی شارەکەوە پەلاماری لەشکری ئەڵەمانی داوە بۆ ئەوەی شارەکە رزگار بکات •

ئێمە کــە ئەم هەواڵەمان بیست دەمو دەس کــەوتینە خۆ ، لــە پشتەوە پەلاماری لەشــکری ئەڵەمانمان داو لەشکری ئەڵەمان کەوتە نێوان دو ئاگرەوە •

---

(١) ئەم ژمارەیە بۆ ئەوکاتە گەلێــك زۆر بووە • ــ وەرگیر ــ

لــــه یەکـــەمین ڕۆژەکانی ساڵی ١٩٤٤دا سوپای وڵات لەبەری ڕۆژهەڵاتو ئێمەش لە ناوەوە پەلاماری ئەڵمانیەکانمان داو لەشـــکری ئەڵەمانمان شکاندو چاومان بە بینینی سپای وڵاتەکەمان ڕون بۆوە •

کـــە ڕێـگا کرایەوە، ئازوخـــە گـــەیشتە شارو بـــە گورجی نانەواخانەکان دەستیان کرد بە نان کردنو هـــەر کەس هـــەر ڕۆژێ دەسەندەی تەسەلی نانی خۆی وەر ئەگرت •

باری ژیان جارێـکی تر ئاسایی بۆوە ، دەوڵەت بڕیاری دا پۆستە بە پۆستە خەڵـکی شارو ئەو سەربازانەی لـە شارەکەدا بون بیـان نێرن بۆ ناوچەکانی تر بۆ ئەوەی بێنەوە سـەر خۆ : چونـکە خـۆ ڕاگرتنی (٣) سێ سـاڵو خواردنی گوشتی مردوو سەرماو سۆڵەو هەزاران جۆر نەخۆشی بە جۆرێک کاری کردبوە سـەر ڕوخساری خەڵکی شارەکە ، کـە بە ئاشکرا شێتیو ماندوێتیو نەخۆشی لە ڕواڵەتیانا بەدی ئەکرا •

زۆری پێ نەچـــو لەشکری ئەڵەمان بـــە شپرزەییەوە دەوری شارەکەی بەجێ هێشتو بە یەکجاری گەڕایەوە •

★ ★ ★

فەرهەنگۆك

ئەو وشانەی وشەی تریان لە جێگادا دانراوە ئەمانەن :

ئانو تول داروف ـ مـــن

لینینگراد ـ شارەکە

روسیا ـ وڵات

بەریتانیا ـ ئینگلیز

دەوڵەت ـ خۆمـــان

نیسان ـ ئابریل

حزیران ـ ژوئن

تەموز ـ ژوئیە

مایس ـ مـەی

ئاب ـ ئاوت

خەڵـکی شار ـ تیمـە

پێڕست

سەرباسەکان	لاپەڕە
پیشکەشی	٤
پێشەکی	٥
بەشی یەکەم :	
قۆناغی خۆ گورج کردنەوەو سەرەتای خۆ راگرتن	٧
روداوێکی سـەیر	٣٥
دیمەنێکی ناخۆش •• پیلانێکی ژەهراوی	٣٦
پیلانێکی تر	٣٧
بەشی دووەم :	
کۆتایی روخساری شارستانیەتەو	
خواردنی گۆشتی مردووەکان	٤١
روداوێـکی سەیر	٤٤
هاتنی فڕۆکەکان	٤٧

بەشی سێیەم :

پاك کردنەوەی شارەکە
شان بەشانی خۆراگرتن ٥٣
پاککردنەوەی شـــار ٥٦

بەشی چوارەم :

چەند پەلامارێکی ژێر کەوتووانەی ئەڵەمانەکان و
گەڕانەوەی روخساری ژیان بۆ ناو شار ٦٧
- کۆتایی شەڕ - ٦٩
مژدە ٧١
هەواڵێکی خۆش ٧٢
فەرهەنگۆك ٧٥

سوپاس :

زۆر سوپاسی برایانی هونەرمەندو خۆشنوس کاك نەوزاد توفیق‌و کاك ئەحمەد سەعید ئەکەم ناونیشانی کتێبەکەیان بۆ نوسیم •

ـ وەرگێر ـ

نرخی (٥٠٠) فلسه

له نامەخانەی نیشتمانی ژمارە (١٣١٩)
سالی ١٩٨٤ی پێدراوە

الصمود ...

أم
آكلي الأموات

بُرهان قانع

مطبعة الحوادث

السعر ٥٠٠ فلس